

TARTU ÜLIKOOL

HUMANITAARTEADUSTE JA KUNSTID VALDKOND

AJALOO JA ARHEOLOOGIA INSTITUUT

UUSIMA AJALOO OSAKOND

Jaagup Lepland

Iraanist tulenev oht Iisraelile

Bakalaureusetöö

Juhandaja: Vladimir Sazonov, PhD

TARTU 2020

SISUKORD

SISSEJUHATUS.....	3
0 EELLUGU – ESIMESED KOKKUPUUTED	7
1 AVALIK SALADUS – IRAANI JA IISRAELI SUHTED ENNE 1979. AASTAT	8
2 VAJALIK TASAKAAL – KOOSTÖÖ IRAANI-IRAAGI SÕJA AJAL 1979-1988..	10
3 KÜLM RAHU – 1988-1991	12
4 PRAGUSE OLEMUSE ALGUS – 1992-2003.....	15
5 HIRM KAHELT POOLT – 2003-2011	22
6 LOOTUS JA PETTUMUS – 2011-2020.....	24
7 MEETOD JA VALIM	30
7A KÜSIMUSTIK JA ANALÜÜS	31
7B KOOSTATUD KÜSITLUSE VASTUSTE KOKKUVÕTE.....	44
KOKKUVÕTE.....	45
KASUTATUD KIRJANDUS	48
SUMMARY	53
LIHTLITSENTS.....	55

SISSEJUHATUS

Iraani ja Iisraeli maailmavaateid ei saa vaadata teineteisest sõltumatult ning pinna peal ei saaks nad olla rohkem erinevad, kuid lähem analüüs viitab tõsiasjale, et mõlemal on sama eesmärk. Olles olnud vastastikult teineteise fookuses 1950-ndatest saati, on kahel teineteisest geograafiliselt eemaldatud riigil olnud väga lähedane suhe. Mõlemal riigil on teineteist vaja olnud, kuid roll, mida teine pool on mänginud, on kardinaalselt muutunud. Samal ajal on mõlemal olnud käed seotud, mis on piiranud tegevusvabaduse nii teineteise kui kolmandate osapoolte suhtes. Kuna riikidel puuduvad kattuvad piirid, või isegi kattuvad naabrid, on kahe riigi omavaheline läbikäimine käinud läbi kolmanda osapoole, või olnud kolmanda osapoole vastu, või on ühe kindla kolmanda osapoole, nimelt Ameerika Ühendriikide (edaspidi Ühendriigid), tähelepanu ja meelega tegemiseks. Seega kerkib esile küsimus, kas, ja kui siis mis viisil, on Iraan Iisraelile ohtlik?

Ei lähe nädalatki mööda ilma, et Eesti meedias ei kajastataks midagi Iisraelist. Üldiselt langeb see kahte leeri, kas riigi sisepoliitika, või Iisraeli vastasseis Iraaniga, millest osa on Iisraeli sekkumine Süürias toimuvasse kodusõtta. Kajastus Iraanist on märksa hõredam ning hõlmab suurel määral ta tuumaprogrammiga seonduvat. Kuna vastasseis kahe riigi vahel võib olla jõudmas haripunkti, on vaja mõista mitte ainult, millest vihavaen tulenes, vaid ka mis eesmärgil langetati sellised otsused nagu tehti. Olemasoluline oht Iisraelile võib saabuda selle aasta jooksul ning et vältida valearusaamasi, on vaja selgeks teha Iraani eesmärgid ja mõtlemismeetodid. Sellest tulenevalt oli käesoleva töö laiemaks eesmärgiks selgitada, millest ja kust tuleb arusaam, et Iraan on Iisraelile ohtlik, samuti ka seda, kuidas see oht väljendub, ning kitsamalt analüüsida, kuidas seda Iisraelis tajutakse.

Bakalaureusetöö uurib ajaloolis-kriitiliselt Iraani ja Iisraeli pingelisi suhteid ning seda, kuidas neid pingeid tajutakse Iisraelis. Töö vastab sellele kahes osas, esmalt antakse ülevaade Iraani ja Iisraelile ajaloolisest suhetest ning tänastest poliitilistest pingetest, et mõista omavahelise vaenulikkuse tagamaid. Selle osa eesmärgiks on rajada baas, mille alusel saab tõlgendada Iisraeli valitsuse ja avalikkuse seisukohti. Muuseas võtab töö aluseks, et iisraellaste ja iraanlaste vahel ei ole iseenesest tekkinud vaenulikkust lihtsalt sellepärast, et ühed on juudid ja teised moslemid, vaid pingeid on tekitanud ja ära kasutanud mõlema riigi valitsused, et kasutada seda oma eesmärkide saavutamiseks. Teises osas uurib autor Iisraeli avalikkuse arvamust, selle kattumist ja lahknemist Iisraeli valitsuse positsioonidest, tuginedes avalikult läbiviidud küsitlusele. Arvesse tuleb võtta, et tegu on

sotsiaalmeedias läbi viidud küsitlusega, millele vastas 39 inimest. See mõneti piirab järelduste tegemist, ent võimaldab esitada täpsemaid küsimusi, kui seda pakuvad suured sotsioloogilised uurimused. Kokkuvõttes seotakse töö esimene ja teine pool kokku ning tehakse selle põhjal järeldusi, kuidas hindab Iisrael Iraanist lähtuvat ohtu, kuidas tajub seda Iisraeli avalikkus ning millisel määral peegeldab Iraani ajalooline käitumine ja huvid seda, kuidas neid hinnanguid saab võtta.

Töös vaadatakse Iraani ja Iisraeli suhete omavahelist arengut läbi kuue staadiumi. Enne esimest peatükki on eellugu, mis annab kiire ülevaate kahe rahvuse, iraanlaste ja juutide, kokkupuudetest enne tänapäevase Iisraeli riigi rajamist. Esimeses peatükis käsitletakse suhteid Iisraeli loomisest 1948. aastal kuni Iraani monarhia langemiseni 1979. aastal, mil kaks poolt olid sisuliselt, kuid mitte ametlikult, liitlased, tuginedes teineteisele, et mitte lasta emmas-kummas huvifääris arvukas ülekaalus olevatel araablastel domineerida, Iisraeli puhul Vahemere ida ots ning Iraanil Pärsia laht. Pea algusest peale oli mõlema riigi eripära nende olulisus Ühendriikidele, mis oli tingitud vastasseisust Nõukogude Liiduga, kelle leeris olid enamus Araabia vabariike, olulisemate seas Egiptus, Süüria ja Iraak. Jäädes tuginema vaid kaugetele Ühendriikidele, polnud ei Iisraeli ega Iraani jaoks piisav turve, mistõttu vajati teineteist.

Teine peatükk keskendub suhtlusele pärast 1979. aasta revolutsiooni, mil Iraani kahe ja pooletuhande aastapikkune monarhia kukutati ja rajati maailma esimene teokraatlik vabariik, lisaks sellele käsitletakse järgnevat kaheksa aastat kestvale sõda Iraagiga, mis lõppes 1988. aastal. Peatükis kajastub mõlema riigi pragmaatilisus ning jätkuv vajadus teineteise suhtes. Sõltumata Iraani teravast retoorikast Iisraeli suhtes, mis kutsus üles juudiriiki hävitama, tegid pooled koostööd ühise suurema ohu vastu.

Kolmas peatükk vaatab, kuidas Iraan üritas taas enda rolli leida ja jalule saada pärast sõda. 1988. aastani kestnud sõda oli nõudnud kokku vähemalt 300 000 elu ning Iraan, mis kümme aastat varem oli olnud Lähis-Ida tugevaim sõjaline jõud ja nafta eksportija, avastas end nüüd tunduvalt vaesemana, sõjaliselt kastreeritult ja poliitiliselt isoleeritult. Kuigi Iraan üritas end taas Läänele avada, hakkas Iisrael nägema ohtu, mis Iraanist võib tulla ning kuna puudusid lähinaabrid, kes Iisraeli ohustaks, lakkas Iraan olema vajalik ta julgeolekule.

Töö neljandas peatükis kajastatakse Iraani moondumist selliseks, nagu me teda tänapäeval teame: ohtlik, ähvardav, terrorismi rahastav ja Iisraelile surma sooviv. Selle põhjuseks võib

osalt pidada Iraani ideoloogiat, mis lõpuks, pärast revolutsiooni, sõda, võimu koondamist ja stabiliseerumist, sai oma tõelisi värve näidata. Teisalt saab seda põhjendada vajadusega leida monopolaarses maailmas liitlasi. Olukorras, kus Iraan oli ümbritsetud vaenulike jõudude poolt, pidi ta mõju avaldamiseks pöörduma mitteriiklike tegutsejate poole, kuid tegi ka katseid, et monopolaarse maailma juhtriigi, Ühendriikidega, koostööd teha, ainult et korduvalt korvi saada. Kolmandaks, poliitiline nihe Iisraelis ning uus reaalsus Lähis-Idas tekitas Iisraelil nõudluse uue vaenlase vastu, et viia ellu enda sisepoliitilisi kavatsusi, ning selle asemel, et eirata Iraani retoorikat, haarati sellest kinni selleks, et saada Ühendriikide poolehoidu.

Iraagi 2003. aasta sõja järgset ajastut kajastab töö viies peatükk. Tegemist oli hetkega, mil Ühendriigid olid enda võimu haripunktis ning Iraan kõige suuremas ohus, olles ümbritsetud kahelt poolt valitsusega, kes oli eesmärgiks võtnud režiimide muutused. Kui Ühendriikide sõjaretked ei kulgenud nii latusalt kui eeldasid, sai sellest kõige enam kasu just Iraan, saades ise pingutamata lahti kahest vaenlasest, laiendades seeläbi enda mõjuala, ning vähendanud Ühendriikide sõjalist võimekust ja tahet. Ka Iisraelile osutus jõu tasakaal nihkuma vähem nende kasuks, kui Iraani käepikendus Hezbollah osutas Liibanonis tugevamat ja kestvamat vastupanu kui ükski Araabia riik nende mitmes sõjas Iisraeliga.

Töö kuuendas peatükis antakse kaks näidet Iraani lootustest ja pettumusest olla eeskujuks jõududele, kes pääsesid araabia kevade ajal võimule, kuid kiiresti selgus, et samad hädad, mis olid vaevanud Iraani, olid põhjusteks sealsetele ülestõusudele. Tänavatele kutsus inimesi stagnatsioon, korrupsioon ja vabaduste piiramine, mitte liigne ilmalikkus. Süürias toimuva ülestõusu puhul oli Iraan sunnitud võtma tugevama seisukoha, et oma liitlast jalul hoida, Iisrael võttis aga äraootava seisukoha, soovides vältida sõja laienemist ja põhjust rünnakuks, ning lastes oma vaenlasel ise verest tühjaks joosta. Viimaks kajastatakse Iraani tuumalepet ning Iisraeli hirmu Iraani ja Ühendriikide suhete normaliseerumiseks.

Ajaloolise ülevaate andmisel on tuginetud teisestele allikatele ehk akadeemilisele kirjandusele. Arhiivimaterjale ei ole kasutatud. Esiteks puudub autoril neile ligipääs, ent kuna tegu on ajalooteaduses uuritud temaga, on vastav allikmaterjal varasemalt kajastatud ning esmaste allikate mittekasutamine põhjendatud. Töö eesmärgi täitmiseks on olulisem vaadelda teaduskirjanduses tehtud järeldusi ja antud hinnanguid. Ohu taju määramiseks on käesoleva töö autor läbi viinud küsitluse, milles uuritakse Iisraeli kodanikelt nende meelsust Iraaniga seotud oludest. Metoodika valik lähtub pragmaatilistest võimalustest

saada ülevaade meelsusest. Küsimuste valikul on lähtunud päevakorralisusest ja Iisraeli riigi seisukohtadest, tuginedes teaduskirjandusele või ajakirjanduslikele artiklitele. On peetud ka e-posti vahendusel intervjuu dr. Parviz Partoviga Tabrizi Ülikoolis, uurimaks Iraani poolseid hoiakuid. Küsimustele antakse ajalooline taust, ülevaade Iraani enda väljaütlustest ja hoiakutest ning Iisraeli enda seisukoht, kui on. Vastuste analüüsis tuuakse välja tulemuste põhjendused ning küsimuste võimalikud tõlgendused ja puudujäägid.

Käesolevat teemat on eelnevalt käsitletud Trita Parsi raamatus „*Treacherous Alliance: The Secret Dealings of Israel, Iran, and the United States*“, Dalla Dassa Kaye jt. raamatus „*Israel and Iran: A dangerous rivalry*“ ja Medea Benjamini raamatus „*Inside Iran: The Real History and Politics of the Islamic Republic of Iran*“, mis on Ühendriikides välja antud vastavalt 2007, 2011 ja 2018. Esmamainitu puudujääk on, et kiirelt kuumenevas ja jahtuvas suhtes, nagu Iraanil ja Iisraelil on, kasvab pidevalt peale uus ajalugu, mida pole kajastatud. Teise teose napisõnalisus jätab paljud küsimused vastamata ning kolmas vaatab Iraani poliitikat laiemalt ja ei ole pühendunud suhtele Iisraeliga. Eestis on Vladimir Sazonov („Iraani ideoloogiast ja geopoliitikast läbi ajaloo ning selle mõjust Iraagile“)¹, Lidia Leontieva ja Holger Mölder („Iraagi 2003. aasta operatsioon, selle tagamaad ja mõju rahvusvahelisele süsteemile ning Iraagi riikluse arengule“)² koostanud ülevaateid Iraani ideoloogiast ja poliitikast enda lähiümbruses, kuid töid, mis oleksid suunatud Iraani hoiakule Iisraeli suhtes, pole veel avaldatud. Olukorras, kus alles selle aasta alguses eskaleerus Ühendriikide ja Iraani konflikti Lähis-Idas ning piirkond on jätkuvalt turbulentne, on vajalik ka Eestis sealsete olude lähim tundmine. Seda seetõttu, et Ühendriigid on meie liitlased NATOs ning nende sõjalised operatsioonid võivad hakata mõjutama ka Eesti poliitikat.

---

¹ Mölder, Holger; Sazonov, Vladimir; Värk, René (2014). Iraani ideoloogiast ja geopoliitikast läbi ajaloo ning selle mõju Iraagile. KVÜÕA Toimetised, 18, 179–242

² Mölder, Holger. (2014). Iraagi 2003. aasta operatsioon, selle tagamaad ja mõju rahvusvahelisele süsteemile ning Iraagi riikluse arengule. ENDC Proceedings. 18. 40-70.

0 EELLUGU – ESIMESED KOKKUPUUTED

Nii Iraani kui Iisraeli puhul tuleb arvesse võtta nende riikide ajaloolist pärandit, et mõista täna toimuvat. Nagu mujalgi, on olulisem lähiajalugu kui sajandite eest toimunud sündmused. Ent arvesse tuleb võtta, et Iisraeli riigi legitiimsus on osaliselt rajatud juutide paiknemisele Vahemere idakaldal kahe aastatuhande eest. Iraan rõhutab nii islamistlikku Araabia pärandit 7. sajandist kui ka Pärsia suurriiki enne seda. Seetõttu tulebki alustada algusest.

Iraani rahvaste ja juutide vaheline ajalugu ulatub kuuendasse sajandisse e.m.a. ning algas heade eeldustega, kui esimese Pärsia riigi rajaja, Kūros II (559-530 eKr) vallutas 539.a eKr Babüloni ja lasi seal vangis hoitud juutidel tagasi pöörduda Iisraeli, kus eelnev Uus-Babüloonia impeerium oli neid vangis hoidnud. Lisaks vabastamisele rahastas Kūros Teise Templi ehitamist, heateod mille eest on teda ja ta järglasi kajastatud juutide pühakirjades kui ausa ja eeskujuliku valitsejatena. Kokkupuuted pärslastega ajendas judaismi üle võtma paljusid põhitõdesid Pärsia toleaeegsest usust, zoroastrismist. Pärast Ahhemeniidide impeeriumi vallutamist Aleksander Suure (Palestiinas 332-323 eKr) poolt ja ta surmajärgset impeeriumi lagunemist, jäi Jeruusalemm algselt Egiptuse Ptolemaiose dünastia, ja hiljem Selukiidide riigi koosseisu, kuniks viimane vallutati Rooma riigi poolt 63 eKr. Pärast suurt juutide ülestõusu (66-73 pKr) ja Teise Templi hävitamist, ajas Rooma Impeerium Iisraelist juudid laiali ning seetõttu pöördusid paljud itta Iraani uute riiki, Partiasse. Seal kujunes mizrahi kogukond, ehk ida-juudid, eristades neid aškenaasidest, ehk Euroopasse pagenuid lääne-juutidest. Järgnevate iraanikesksete impeeriumite hävingud ja islami tuleku elasid mizrahisi kogukonnad üle. Ida diasporaa juute kiusati erinevate meetmete ja astmetega, sõltudes valitsejast ja dünastiast. Šiiismi rõhuva Safaviidide dünastia võimu, eriti šahh ‘Abbās Suure (1558-1629) ajal korraldati juutide ja muude vähemuste suhtes pogromme. Šiiitlikud vaimulikud määrasid neid ebapuhasteks ning juute, nagu ka kristlasi, sunniti elama getodes.^{3,4} Üheksateistkümnenda sajandi lõpus, kui Pärsia hakkas end moderniseerima, tingitud lüüa saamisest mitmes sõjas ja territoriaalsetest kaotustest, eriti Vene impeeriumi kasuks Kaukaasias ja Turkmeenias, võeti üle läänelik haridus ja vähemal määral ka õigussüsteem, mis andis sealsetele juutidele ka võimaluse ühiskonnas tõusta. Esimese maailmasõja ajal põgenes hulganisti juute Mesopotaamiast ja

---

³ M. Benjamin, „Iran before the 1979 revolution, Inside Iran: The Real History and Politics of the Islamic Republic of Iran“, New York, OR Books, 2018, lk. 7-31.

⁴ K. Amirpur, „Iran's Policy towards Jewish Iranians and the State of Israel. Is the Present Iranian State Islamofascist?“, Die Welt Des Islams, kd. 52, nr 3/4, lk. 370-399, 2012.

muudest Osmanite Impeeriumi aladelt Pärsiasse selleks, et vältida mobiliseerimist sõjaväkke. Teine laine järgnes Teise maailmasõja ajal teljeriikidemeelses Iraagis toimunud juudivastastele pogrommidele. Suur osa koondus Huzistani, Iraani edelapoolsesse nurka, kus oli eelnev kogukond olemas, ja kust pärast sõda enamus emigreerus meritsi äsja loodud Iisraeli.^{5, 6, 7}

1 AVALIK SALADUS – IRAANI JA IISRAELI SUHTED ENNE 1979. AASTAT

Iraan, mis oli olnud monarhia kaks ja pool tuhat aastat, oli elanud läbi mitu dünastiat. 1925. aastal kukutas Pärsia pea- ja kaitseminister Rezā Pahlavī (1925-1941) viimase Kadžaaride šahhi ning rajas ise uue ja viimase Iraani valitseva Pahlavī dünastia. Teise maailmasõja jooksul, kartes Iraani poole võtmist teljeriikidega, vallutasid ja okupeerisid Nõukogude Liit ja Suurbritannia riigi, ning sundisid šahhil loobuma troonist enda noore poja, Moḥammad Rezā Pahlavī (1941-1979) kasuks. Pärast sõda taganesid mõlemad okupatsioonivõimud, kuid Nõukogude Liit tegi seda vastumeelselt ning rahastades Põhja-Iraanis ülestõusu kurdide ja aserite seas keskvõimu vastu, mis kestis neljakümnendate lõpuni. Moḥammad Rezā Pahlavī oli vastu Palestiina jagamisele, ennustades ette venivat konflikti, mis sellele järgneks ning leidis, et föderaalne riik on ainus, mis saaks tagada rahu.⁸

Iisraeli riigi loomine algas verevalamisega, kus araablastest naaberriigid üritasid edutult vastset juudiriiki hävitada. Sellest saati on ta pingutatud, et leida liitlasi enda lähikonnast, kes tasakaalustaksid tema ümber paiknevaid vaenulikke Araabia riike. Selleks töötati välja

---

⁵ V. Moreen, „The Jews in Iran“, „A History of Jewish-Muslim Relations: From the Origins to the Present Day“, Princeton, Princeton University Press, 2013, lk. 239-247.

⁶ L. Sternfeld, „Jewish-Iranian Identities in the Pahlavi Era,“ International Journal of Middle East Studies, kd. 46, nr 3, 2014, lk. 602-605.

⁷ M. Wilner, „The Jerusalem Post“, Jerusalem Post, 05.03.2015. [Võrgumaterjal].

<https://www.jpost.com/Middle-East/Zarif-says-Iran-an-historic-haven-of-the-Jewish-people-393086>. [Kasutatud 18.05.2020].

⁸ T. Parsi, „Traacherous Alliance: The Secret Dealings of Israel, Iran, and the United States“, Yale University Press, 2007, lk. 19-28.

1950-ndal uue Iisraeli riigi rajaja, David Ben-Gurioni (1948-1954) poolt perifeeria doktriin⁹, millega keskenduti Iisraeli huvifääri äärealadele. Doktriiniga üritati sooju suhteid luua riikidega teisel pool Araabia riikidest moodustava rõnga, mõttega mu vaenlase vaenlane on mu sõber. Selleks sobis Iraan oivaliselt, aga ka Türgi, Etioopia ja muud mittearaablastest vähemused.¹⁰

Iisraeli võit 1948. aasta iseseisvussõjas lõi lained läbi Araabia maade. Egiptuses toimus 1952. aastal revolutsioon Jamāl ‘Abd an-Nāšir (1956-1970) juhtimisel, levitades uut panarabismi mõistet, doktriiniga ühendada araablased ühe lipu alla. Iraan, olles tol ajal veel monarhia, kartis araablaste koondumist Egiptuse ja an-Nāšir ümber. Uus võimukese oli vabariik, ohustades monarhiat Iraanis, ja erinevalt Iraanis enim levinud šiiismist, oli see sunniitlik. Iraan otsis mitte-araablastest mõttekaaslasi, ning selleks sobis oivaliselt Iisrael.¹¹

Iraan ei tunnustanud Iisraeli ametlikult, ei rajamisjärgselt ega ka senini. Avalikult kajastati Iisraeli kui moslemite rõhujana ja püha Jeruusalemma okupandina, kuna sooviti hoida Araabiamaadega vähemalt neutraalseid suhteid. Ametlikkusest sõltumata püsis esmamainitute mitteametlik läbikäimine pragmaatilistel kaalutlustel, tõsiasi, mis oli avalik saladus. Riikidel puudus kattuvus huvialade suhtes, Iraan keskendus Pärsia Lahe ümbrusele ja Iisrael Vahemere idaosale. 1953. aastal toimus Iraanis Suurbritannia ja Ühendriikide poolt korraldatud riigipööre, mille käigus demokraatlik peaminister Mohammad Mossadegh (1951-1953) kukutati ja Iraanist sai autoritaarne režiim šahhi juhtimisel. Iraan võttis siis ka väga läänemeelse ja ilmaliku suuna, ning olles rinderiik Nõukogude Liidu vastu, sai ta ka läänest relvastust ja tehnoloogiat. Pärast Egiptusega rahu leidmise 1977. aastal nägi Iisrael Iraaki enda suurima julgeoleku ohuna, olles nii rahvaarvult kui majandusliku võimekuse poolest Araabiamaaade suuruselt teine riik.¹² Saddam Hussein (1979-2003) režiimi pidas Iraan sama moodi ohtlikuks: kattuv vaade, mis oli peamiseks põhjuseks headeks suheteks kahe riigi vahel. Eriti lähendas riike vastavate salateenuste, Iisraeli Mossadi ja Iraani Savaki koostöö, toetades ba’athistliku ja Nõukogude-meelse Iraagi keskviimu vastu võitlevaid kurde relvastuse, raha ja luureandmetega. Iraani jaoks kandis Iraagi tähelepanu viimine Kurdistani vilja, sest see

---

⁹ Perifeeria doktriin – Iisraeli kaitsestrateegia tugineda mittearaablastest liitlastele, kes Araabia riike ümbritsevad.

¹⁰ A. Shlaim, „The Iron Wall“, New York, W. W. Norton & Company, 2011, lk. 165.

¹¹ M. Javedanfar ja Y. Melman, „The Nuclear Sphinx of Tehran,“ New York, Carroll and Graf Publishers, 2009, lk. 79.

¹² T. Parsi, „Israel and the Origins of Iran's Arab Option: Dissection of a Strategy Misunderstood,“ Middle East Journal, kd. 60, nr 3, 2006, lk. 493-512.

võimaldas esimesel pühenduda Pärsia Lahe piirkonnale, mille juhtriik ta tahtis olla. Viimaks, šahh oli veendunud, et Iisraelil on märgatav mõjuvõim Ühendriikide poliitikas läbi Iisraeli lobi ning soovis kasu lõigata, olles mõlema ustavuses. Meelepärane olemine tasus ära, seitsmekümnendate lõpuks oli Iraan suurim relvastuse soetaja piirkonnas ning sai Ühendriikidelt osta kõike peale tuumarelvade.¹³

Moodsa Lähis-Ida alguses avastasid mõlemad end kui võõrkehana vaenulikus keskkonnas. Iisrael kui juudiriik ja Iraan šiiitlik, naabruskonnas, kus ümbritsevad olid araablased, sunnid ja Nõukogude Liidu leeris, olid mõlemad sõltuvad Ühendriikide meeleheast, nii majanduskasvu kui sõjalise võimekuse säilitamiseks. Sõjaline koostöö ei oleks saanud kunagi kujuneda päris liiduks, nagu näitab ka Iraani neutraalsus Iisraeli sõdades araablastega, kuid võttis ära võimekuse araablastel koondamast enda tähelepanu vaid ühele. Eriti mängis see rolli Iisraeli „idarindel“, kus Iraagi väed oleksid olnud ohtlikumad kui Jordaania omad. Kolmekümne aasta vältel kujunesid riikidest, mis algselt kartsid enda püsijäämise eest, vastava piirkonna võimsamaks jõuks ja seda peamiselt nende kasust Ühendriikidele.

2 VAJALIK TASAKAAL – KOOSTÖÖ IRAANI-IRAAGI SÕJA AJAL 1979-1988

Pärast 1979. aasta ülestõusu ja šahhi kukutamist, sai Iraanist Islami Vabariik, Ajatolla Rūhollāh Khomeynī (1979-1989) kuulutati riigi kõrgeimaks juhiks ning peaministriks sai mõõdukas Mehdi Bazargan (1979). Bazargan üritas Iraani suhteid säilitada šahhi valitsuse endiste sõpradega, leides, et mitte kõik šahhi lepingud ei olnud halvad, kuid sama aasta lõpus tagandas Khomeynī ta ametist, võimule said kõvema kursi pooldajad ja Iraan võttis välispoliitikas rohkem ideoloogilise ja vähem pragmaatilise suuna. Islamirevolutsiooni tulihingelised toetajad nägid Iraanis toimunut kui vaid esimese sammuna Lähis-Ida vabastamises Ühendriikide mõjust ja šiiitide päästmises sunniitlike režiimide küüsisst, eriti

---

¹³ S. Segev, „The Iranian Triangle: The Untold Story of Israel’s Role in the Iran-Contra Affairs“, New York, Free Press, 1988, lk. 97, 195.

neis paikades, kus šiiidid moodustasid enamuse, nagu Iraak, Bahrein ja Saudi Araabia ida osa. Iisraeli ei peetud algselt oluliseks, kuna ta oli Iraani esmasest mõjualast väljas. Tuleb mainida, et ajatolla Khomeynī kuulutas välja *fatva*, ehk islami õigus-seadusliku otsuse pärast seda, kui Iraani juudi kogukond ise oli enda vaikivaks seisukohaks võtnud anti-sionistliku hoiaku, mis kohustas moslemitel juute kaitsta. Sunniitlikud riigid nägid Iraanist välja immitsevat revolutsioonilist ideoloogiat kui ohuna ning koondusid, et võidelda selle vastu, Iraak sõna otseses mõttes.¹⁴

Aasta pärast šahhi kukutamist, 1980. aastal, ründas Iraak Iraani, lootes revolutsioonijärgset segadust ära kasutada ja panustades vähemuste, kõige enam Hozestanis enamuse moodustavate araablaste ülestõusule. Toime oli vastupidine, kus Iraanis koonduti lipu ümber ning režiim võitis nõnda legitiimsust. Pärsia lahe ümber paiknevad Araabia riigid rahastasid Iraaki, pikendades sõda kaheksa-aastaseks veresaunaks. Ainult Süüria, kartes ise olla Iraagi järgmine sihtmärk, valis Iraani poole, sulgedes Süüriat läbiva ja Iraagi jaoks vajaliku naftatrassi ning lubas Iraanil kasutada oma õhuruumi. Siit algasid ka tänapäevani kestvad sidemed Süüria ja Iraani vahel.¹⁵

Iraani vastu oli sõja ajal kehtestatud mitmed embargod, kaasarvatud täielik relvastuse müügi keeld Ühendriikide poolt, mis tegi sõjatehnika soetamise pea võimatuks. Iisrael, kes pidas Iraaki suurimaks ohuks, toetas salaja Iraani, müües Ühendriikidest pärit relvastust ja varuosi, et hoida šahhi ajal soetatud Ühendriikide tehnikat töökorras. Nende relvatehingute osaks oli ka Ühendriike vapustanud Iraani-Contra skandaal, kus läbi Iisraeli vahemeeste müüdi Iraanile relvi, ning tuludega rahastati Nikaraagua antikommunistlike mässulisi.^{16, 17} Nii lootis Iisrael taas luua Iraaniga häid sidemeid pärast sõja lõppu, rõhuks kaitse ja luure, ja et mõõdukad saaksid taas võimule siis, kui revolutsiooni juht Khomeynī sureb. Avalikult oli Iraani toon ja propaganda Iisraeli vastu vaenulik, veelgi enam kui šahhi ajal, ning sõda Iraagi vastu kajastati kui sammuna Jeruusalemma vabastamiseni, lööklausega „Rah-e

---

¹⁴ T. Parsi, 2007, lk. 1-16.

¹⁵ D. Pletka, „Tehran Stands Atop the Syria-Iran Alliance,“ 2017.

¹⁶ A. Haji-Yousefi, „Foreign policy of the Islamic Republic of Iran towards Israel,“ Strategic Studies, kd. 23, nr 1, 2003, lk. 55-75.

¹⁷ N. Razoux lk. & Elliott, „The Iran-Contra Affair“, „The Iran-Iraq War“, Cambridge, Harvard University Press, 2015, lk. 279-387.

Karbala as Qods Migozarad“, mis tähendab „Tee Jeruusalemma on läbi Karbala“, Karbala olles šiitide jaoks pühakeskus Iraagis.¹⁸

Iraan ei tahtnud sõda, kuid on mõistetav, et Iraagi sunniitlik vähemus-režiim tundis end ohustatud Islamivabariigi retoorikast. Ka ei toonud kasu Iraani kriitika Ühendriikide suhtes, nimetades seda „Suureks Saatanaks“ ning kelle mõjust pidi piirkonda puhastama. Kuigi hüüdlauseid Iisraeli vastu olid vaenulikud, ei erinenud need oluliselt šahhi ajastu ametlikust propagandast, mis tõttu ei peetud Iraani ohtlikumaks kui Iraaki. Iisraeli peamised eesmärgid Iraani relvastamiseks oli soov näha mõlemat poolt nõrgemana. 1980. aastaks oli Iisrael sõlmimas Egiptusega rahu ja oli teistest naabritest, Süüriast, Jordaaniast ja Liibanonist, sõjaliselt võimekam. Teiseks, hiljem avalikustunud Contra-tehingud, lisaks majanduslikule kasule, oli viis, kuidas saada Ühendriikide poolehoidu.

3 KÜLM RAHU – 1988-1991

Veel pärast Iraani-Iraagi sõda nägi Iisrael veel mõnda aega Iraaki suurema ohu allikana kui Iraani. Iraak oli terve Saddam Husseini võimul oleku aja jooksul soovinud hävitada Iisraeli, lootes soetada Nõukogude Liidult või ehitades ise tuumarelva. Relvaga poleks mitte tehtud ennetavat rünnakut, vaid oleks hoitud Iisraeli kodanikke pantvangis ja survestanud Iisraeli enda tuumarelvi mitte kasutama. Saddami rehkenduste järgi pidavat Araabia riigid olema paremini võimelised olema tuumalööke välja kannatama suurema ja rohkem hajutatud rahvastiku tõttu. Seejärel pidanuksid araablased pika, kuid hariliku sõjaga tagasi vallutama alad, mida Iisrael oli eelnevalt naabritelt võtnud, eesotsas Iraak oma kogenud sõjaväega.¹⁹

Sõda Iraaniga oli olnud majanduslikult laastav ja Iraagi vägagi militariseeritud ühiskond otsis väljapääsu. Iisrael oli siis veel käeulatusest väljas, ning majanduslikud olud sundisid Iraaki lühemaid eesmärke saavutama. Lihtne saak oli Iraagi lõunapoolne naftarikas naaber

---

¹⁸ D.D. Kaye, „Israeli Perceptions of and Policies Toward Iran“, „Israel and Iran: A Dangerous Rivalry“, Santa Monica, RAND Corporation, 2011, lk. 19-54.

¹⁹ E. Solingen, „Iraq“, „Nuclear Logics: Contrasting Paths in East Asia and the Middle East“, Princeton, Princeton University Press, 2007, lk. 143-163.

Kuveit. Riik oli väike, kaitsetu ja oli eelneva sõja käigus Iraagile suuri laene andnud. Lisaks süüdistas Iraak Kuveiti nafta puurimises Iraagi maardlatest ja nafta hinna tehnilikult madalal hoidmises, mis oluliselt raskendas Iraagil nende võlgade tagasi maksmist. Kuveidi ründamine (20.08.1990) ja annekteerimine tingis vastukaja, nii kohalikele araablastele, kes kartsid ise olla järgmine sihtmärk, kui ka Ühendriikidelt, kelle jaoks Pärsia Lahe naftasaadused olid esmatähtsad. Esimesest Lahe sõjast kujunes kiire ja hävitav vastulöök, mis koondas pea kõikide teiste araablaste ja ka Nõukogude Liidu Ühendriikidega ühte leeri, ning purustas Iraagi sõjaliselt ja geopoliitiliselt, kuid mitte enne, kui ta oli suutnud kaugmaarakettidega Iisraeli rünnata. Selle eesmärgiks oli kutsuda esile Iisraeli reaktsiooni, ning külvata sel viisil ebaühtlust Iraagivastase koalitsiooni araabia liikmetes, kes ei tahtnud Iisraeliga samal poolel võidelda. Iisraeli poliitika, et igale rünnakule vastata oma rünnakuga, suutsid Ühendriigid summutada, olles samamoodi teadlikud oma koalitsiooni poliitilisest haprusest.²⁰

Iraani jaoks lõppes kaheksa aastat kestev sõda Iraagiga valusa viigina. Lootus vabastada Iraagi šiiidid, kes moodustasid 60% Iraagi rahvaarvust, sunniidist Saddam Hussein'i küüsis, lisaks veel pühad linnad Najaf, Karbala, Kazimain ja Samara, ei saanud teoks. Inimelude poolest kulukas, riigikassat tühjendanud ja naftatööstust laastanud sõda oli uue režiimi võimu koondamiseks sisepoliitiliselt ometi kasulik. 1989. aastal suri Khomeyni ning Iraanis sai presidendiks mõõdukas Akbar Hāshemī Rafsanjānī (1989-1997), kelle peamiseks eesmärgiks oli taaslustada Iraani majandus ning lepitada teiste Pärsia Lahte ümbritsevate riikidega suhteid, et tasakaalustada Iraaki. Esimene Lahe sõda oli Iraanile lühiajaliselt nii majanduslikult kasulik, tõstes nafta hindasid, sõjaliselt, olles nüüd tunduvalt hambutuma Iraagi naaber, kui ka diplomaatiliselt, jäädes neutraalseks, mis antud olukorras oli Ameerikapoolne hoiak. Iraagi šiiitide ülestõusu, mis järgnes Iraagi armee lüüasaamisele, Iraan ei toetanud, leides, et oma riigi huvid ületavad usukaaslaste omi ning uus konflikt Iraagiga saab vaid halba tuua.²¹

1991. aasta oli mitte ainult Euroopas muutuste aasta, vaid ka Lähis-Idas. Jõudude tasakaal oli 12 aasta tagusega kardinaalselt muutunud. Nõukogude Liit, kes pan-araabiameelseid

---

²⁰ H. Brands & D. Palkki, „Saddam, Israel, and the Bomb: Nuclear Alarmism Justified?“, *International Security*, kd. 36, nr 1, 2011, lk. 133-166.

²¹ M. Milani, „Iran's Post-Cold War Policy in the Persian Gulf“, *International Journal*, kd. 49, nr 2, 1994, lk. 328-354.

riike toetaks ja ka Ühendriike tasakaalustaks, lakkas olemast, Iraan oli oma olulisuse ja võimekuse kaotanud, Iraak oli sõjaliselt nõrgestatud, kuid mitte jõuetu, ja Ühendriigid, panustades Saudi Araabiasse, olid kujunenud uueks piirkonna jõuallikaks. Iraani katsed Läänega suhteid klappida kandsid vilja, kuid vähem, kui nad lootsid. Iraan aitas 1992. aastal Liibanonis pantvangis hoitud Iisraeli sõdureid vabastada, ning Iisrael ostis Iraanilt naftat, aga Ühendriigid keeldusid tsiviillennukeid müümast ning survestasid teisi lääne riike embargosid kehtestama.²²

Madriidi konverents (30.10.-01.11.1991), mis oli Ühendriikide katse luua dialoog nüüd Nõukogude Liidu mõju alt vabanevate araabia riikidega ja leida tee rahuni Palestiina küsimuses, leidis aset 1991. aasta sügisel. Iraani mittekutsumine ei olnud Ühendriikide meelest oluline, kuna ei leitud, et Iraan oleks Lähis-Ida küsimustes oluline ning et kui nad osaleksid, oleksid nad sabotööri rollis. Samuti ei suudetud arvesse võtta, et kindel viis kuidas tagada, et Iraanist saab rahuprotsessi sabotöör, oli just jättes neid kutsumata. Konverents pidi looma uue korra Lähis idas, mille loomisest tahtis Iraan osa võtta ning kanda ta suurusele vastavat rolli, kuid ta huvidega mitte arvestamine kindlustas Iraani kibestumise. Süüria kaasamine Madriidis ohustas Iraani huve Vahemere idakaldal ja võimalust enda toetatud rühmitusi Liibanonis rahastada ja relvastada, olukord, millest Iisrael oli täielikult teadlik.²³

Sõja lõppedes hirmutas Iisraeli Iraak rohkem kui Iraan. Nõukogude Liidu oht oli veel õhus, kuid selle lõppu oli tajuda. Ühendriikidel oli aga tekkinud uus partner Pärsia lahes, Saudi Araabia, ning kuigi Iisraelil oli esmalt soov taas Iraaniga koostööd teha, ei oldud nõus panustama riiki millel polnud näha tuleviku Ühendriikidega. Vajadus Iraaki tasakaalustada vähenes tunduvalt pärast esimest Lahesõda, ning kuna puudus riik, kes saaks Iisraeli ohustada, puudus ka vajadus liitlase suhtes ning perifeeria doktriini sai unustada.

---

²² H. Brands & D. Palkki, 2011, lk. 133-166.

²³ T. Parsi, 2007, lk. 1-16.

4 PRAGUSE OLEMUSE ALGUS – 1992-2003

Nõukogude Liidu lagunemine 1991. aastal tähendas Iraani jaoks täiesti teistsugust välispoliitilist olukorda. Kaukaasias olid sõjad armeenlaste ja aserite vahel, viimased olid iraanlaste usuvennad šiiidid ning enamused asereid elasid ja elavad tänapäevani Iraani Aserbaidžaanis. Afganistanis oli vihaselt anti-šiitlik Ғәlebән, kellega pinged tõusid nii kõrgele, et 1996. aastal, kui Ғәlebән hukkas 12 Iraani diplomaati, oli Iraan lähedal sõja kuulutamisele. Saudi Araabia kiire relvastumine ja juhtroll Lahe Koostöö Nõukogus (GCC, ingl. k *Gulf Cooperation Council*, kaitse- ja koostööorganisatsioon, mis oli suunatud nii Iraani kui Iraagi vastu) ning Ғәlebәni otsene või Pakistani kaudne rahastamine, ei võimaldanud Iraanil Pärsia Lahe riikidega konstruktiivseid suhteid luua.²⁴

Uus diplomaatiline reaalsus tingis ka Iisraelil enda kaitsestrateegiat ümber hindama. Lähis-Ida oli külma sõja ajal olnud suurel määral lahinguväli Ühendriikide poolt toetatud Iisraeli, Türgi ja kuni revolutsioonini, Iraani, ning Nõukogude Liidu sponsorluse all Araabia vabariikide vahel. 1992. aastal võitis Iisraelis valimised Yits'hak Rabin (1992-1995), kelle eesmärgiks oli edendada Iisraeli majandust ja rahuprotsessi palestiinlastega. Iisrael kartis, et pärast Iraagi sõdu hakkavad Ühendriigid taas vaatama Iraani poole kui enda strateegilise Lähis-Ida partnerina, või ise haarama rahuprotsessist kinni ning suunama seda tingimusteni, mis poleks Iisraeli jaoks olnud vastuvõetavad. Iisrael oli huvitatud investeringutest ise osa saama ja seda Iraani arvelt.^{25, 26} Palestiinlastega rahu sõlmimine oleks olnud võimalik vaid nii Iisraeli kodanike jaoks kui ka ümbritsevate Araabia riikide jaoks siis, kui leiduks suurem oht mõlema jaoks, kui nad omavahel tunnetasid teineteise suhtes. Iraani radikaalse poliitilise islami sõnumit edasi kajades suutis Iisrael teha Iraanist näiliselt tunduvalt ohtlikuma tegelase, kui ta tegelikult oli ning kallutas seetõttu nii Iisraeli sisemise meelsuse kui ka Araabia riikide meeluse Iisraeli suhtes rahuprotsessi poole, või vähemalt neutraalseks.²⁷

Iraan lootis, et saab jätkata oma kriitikaga Iisraeli suhtes nagu varem, haukudes, aga hammustamata. Ta kõrvalejätmine Madriidi rahuprotsessist oli ärritav nagu oli ka mittekaasamine muudesse piirkonna organisatsioonidesse, peamiselt Iisraeli mõjutuste tõttu.

---

²⁴ A. Rashid, „The Taliban: Exporting Extremism,“ *Foreign Affairs*, kd. 78, nr 6, 1999, lk. 22-35.

²⁵ A. Haji-Yousefi, 2003, lk. 55-75.

²⁶ T. Parsi, 2007, lk. 139-156.

²⁷ *Ibid.*

Olles piirkonnas mõjukas riik, tundis Iraan, et tal peaks olema õigus seda mõju avaldada ning et ta seisukohti tuleks arvesse võtta. Hegemoonia, mida Iisrael väitis, et Iraani Islamivabariik tahtis, ei olnud eesmärk, vaid Iraani kaalule vastav koht uues Lähis-Idas. Võrreldes šahhi ajastuga oli muutnud viis kuidas enda mõju kehtestada ja ideoloogia selle taga, ent sisu oli endine. Kartes, et Iisrael tahab moodustada rinde Araabia riikidega Iraani vastu, et viimase juhtrolli piirkonnas summutada, üritas Iraan vastu iga hinna eest saboteerida rahuläbirääkimisi Iisraeli ja palestiinlaste vahel. Senikaua kuni palestiinlased olid rahutud, oli Araabia riikidel vähemalt moraalne kohustus olla vaenulikud Iisraeli suhtes, ning Iraan sai jääda araablase negatiivse tähelepanu tahaplaanile.²⁸

Iisraeli jaoks oli Iraanist tulenev oht näiliselt suurem kui varem. Puudus Iraak, kes tasakaalustaks Iraani ning olles eelnevatelt nõupidamistest kõrvale jäetud, ei olnud Iraanil poliitiliselt miskit kaotada. Hariliku sõja jaoks oli Iraani sõjavägi vananenud ja kulunud, olles Iisraelist viisteist korda suurema rahvaarvuga, aga poole võrra väiksema sõjalise eelarvega, absoluutsuuruses. Muutunud oli tõik, et esiteks ei olnud ühtegi teist riiki, kes saaks ohustada Iisraeli; teiseks polnud kedagi teist, kes nõnda valjusti avaldas meelt Iisraeli vastu ning kolmandaks, Iisraeli valitsus ise otsustas rõhuda Iraani retoorika ähvardustele.

Salajased läbirääkimised Iisraeli ja palestiinlaste vahel olid Oslos aset leidnud 1993. aasta algusest saati, hetkel, mil Iisraeli uus valitsus oli enda võimu haripunktis ja palestiinlasi esindav Palestiina Vabastusorganisatsioon (PLO, ingl. k. *Palestine Liberation Organisation*) pankroti äärel. Nurka surutuna ning kartes palestiinlaste juhistaatuse kaotamist rivaalile, nõustus palestiinlaste juht Yāsir ‘Arafāt (1969-2004) sõlmima sama aasta septembris lepingu, mille lihtsustatud sisuks oli, et palestiinlased pidid okupeeritud maid tagasi saama ja Iisrael rahu saavutama. Päev pärast selle avalikustamist Valge Maja õuel, keeras Iraan sapise retoorika valjemaks, süüdistades ‘Arafāti oma rahva reetmises ja islamiriikide ühtsuse hävingus. Esmakordselt võttis Iraan enda ametlikuks hoiakuks vajaduse Iisraeli riik sõjaliselt hävitada. Tõsine hirm oli, et kui Oslo protsess kannab vilja ning selle järgselt saavutavad teised Araabia riigid Iisraeliga rahu, jääb Iraan täiesti isoleerituks. Selle vältimiseks hakkas Iraan otsima protsessi saboteerijaid.²⁹

---

²⁸ M. Benjamin, 2018, lk. 141-165.

²⁹ D.D. Kaye, 2011, lk. 19-54.

Iraani esimesed kokkupuuted terroristlike rühmitustega olid 1982. aastal, kui Liibanoni kodusõjas rahastas Iraan Hezbollahi nimelist šiiitlikut paramilitaarset rühmitust. Aasta hiljem lasi Hezbollah õhku Liibanoni pealinnas Beirutis Ühendriikide ja Prantsusmaa vägede kasarmud, rünnak, mille korraldamises leidis alles 2016. aastal Ühendriikide ülemkohus süüdi Iraanil.³⁰ 1992. aastal korraldas Hezbollah pommirünnaku Iisraeli saatkonna vastu Buenos Aireses ja 1994. aastal võttis Hezbollahiga seotus rühmitus vastutuse samas linnas juudi kogukonna keskuse pommitamise eest. Tänapäevani pole kumbagi neist otseselt Iraaniga seotud, osaliselt kuna vastutav prokurör avastati surnult päev enne kohtuasja avamist.³¹

Kui 1991. aastal puudusid Iraanil sidemed Palestiina rühmitustega, oli ta 1995. aastaks moonunud üheks peamiseks rahueitajate toetajaks. Iisraeli ja eesotsas Rabinini nägemus Iraanist oli isetäituv ennustus, mis saavutas ka eesmärgi lepitada oma naabruses olevaid Araabia riike, kes nägid Iraanist pärit ähvardusi läbi Iisraeli propaganda filtri. Lisaks, Iisrael sai taas olla Ühendriikide jaoks kasulik, olles liitlasriik uues sõjas, mitte enam kommunismi vastu, mis oli olnud Ühendriikide peamine innustus toetama Iisraeli senini, vaid fundamentalismliku islami vastu, mis Iraanist välja immitses.^{32, 33}

Terrorism tabas Iisraeli ootamatust suunas, kui 4. novembril 1995 mõrvati Rabin ühe Iisraeli paremäärmuslase poolt. Iraanil polnud asjaga pistmist, kuid Teheran rõõmustas, sest rahuprotsessi tugeva eestvedajata ei oleks olnud võimalik seda Iisraeli valijaskonnale maha müüa. Iraani parlamendispriker Ali Akbar Nateq Nuri lausus: „Me mõistame hukka terroristlike tegusid, kuid sionistid oleksid pidanud teadma, et kui nad avavad ukse terrorismile, jäävad nad ise enda kavatsuste ohvriks.“³⁴

Kolm kuud hiljem tabasid Iisraeli uued rünnakud, milles hukkus kokku 49 inimest. Seekord võttis vastutuse Hamas, väites, et need on kättemaksuks ühe nende juhi mõrvamise eest, kuid Iisraeli valitsus osutas näpuga Iraani poole. Sõltumata süüst, valiti Iisraelis uueks peaministriks keegi, kes ei pooldanud Oslo protsessi, Binyamin Netanyahu

---

³⁰ M. Benjamin, 2018, lk. 141-165.

³¹ M. Levitt, „Iranian and Hezbollah Operations in South America: Then and Now,“ PRISM, kd. 5, nr 4, 2016, lk. 118-133.

³² T. Parsi, 2007, lk. 172-189.

³³ A. Haji-Yousefi, 2003, lk. 55-75.

³⁴ T. Parsi, 2007, lk. 172-189.

(1996-1999) ja rahuläbirääkimised palestiinlastega jäid seisma.³⁵ Netanyahu oli veendunud, et kui palestiinlased saavad oma riigi, võtab Läänekallas üle Idakalda, ehk Jordaania, ning seejärel sõlmib liidu Iraani või Iraagiga, luues taas ohtliku rinde Iisraeli jaoks.³⁶

Rabin oli oma valitsemise ajal üritanud sõlmida ka teist rahu, nimelt Süüriaga, kellelt Iisrael oli 1967. aasta sõjas vallutanud Golani Kõrgendiku. Rabin oli olnud nõus pea kõik alad tagastama Süüriale rahu ja tunnustuse eest, leping, mis poleks oluliselt erinevad Egiptusega sõlmitud rahust, mil Siinai poolsaar anti viimasele tagasi. Süüria toonane president, Ḥāfīz al-Asad (1971-2000), venitas protsessi ning lõpuks keeldus, väidetavalt kuna rahuleppes olid demilitarisatsiooni nõuded, mis poleks olnud Süüria huvides, kuid ka Iraani surve tõttu.

Kui Ḥāfīz suri 2000. aastal päris talt võimu ta poeg Bashshār al-Asad (2000-...). Eelistatult pidi pärijaks olema Bāssel al-Asad, keda oli kasvatatud mantlipärijaks saama, kuid ta suri 1994. aastal autoõnnetuses. Vaikne Londonis töötav silmaarst Bashshār kutsuti tagasi Süüriasse ning läbis seal kiirkursuse diktaatorluses. Ḥāfīzi surma järgselt muudeti põhiseadust, mis eelnevalt oli sätestanud presidendi vanuse alampiiriks 40, mille järgselt sai 34-aastane Bashshār ametisse astuda. Pärast võimuvahetust rääkis Läänes üles kasvanud Bashshār Süüria avanemisest, tehnoloogia ja demokraatia arengust ja poliitilisest sulamisest. Vabastati poliitvange ja hetkeks sai õitseda kodanikuühiskond. Damaskuse kevad, nagu seda siis nimetati, ei kestnud kaua ning juba järgmine aasta keelustati meeleavaldused ja poliitilised liikumised, kuna väidetavalt õhnestasid need riigi ühtsust.³⁷

Üheteistkümnenda septembri rünnakud näitasid Ühendriikidele, et suurim oht ei peitu mitte Iraani šiiitlikus revolutsioonis, vaid fundamentalistikus sõjakas sunni-islam, mis suurel määral oli rahastatud Ühendriikide liitlase, Saudi Araabia poolt. Afganistanis võimul olev Ṭālebān oli Iraanile pikalt peavalu tekitanud, olles põhjuseks, miks Afganistan on allikas oopiumile, põgenikele ja šiiitide vastasele vägivallale. Ṭālebāni varju all tegutseva Al-Qā'idahi rünnaku järgselt hakkasid Ühendriigid otsima liitlasi ja looma

---

³⁵ B. Morris, „Israel's Elections and Their Implications,“ *Journal of Palestine Studies*, kd. 26, nr 1, 1996, lk. 70-81.

³⁶ L. Drake, „A Netanyahu Primer,“ *Journal of Palestine Studies*, kd. 26, nr 1, 1996, lk. 58-69.

³⁷ F. Rais, „Syria under Bashar al Assad: A profile of power,“ *Strategic Studies*, kd. 24, nr 3, 2004, lk. 144-168.

koalitsiooni, et vahistada Al-Qā'idahi juht, Usāmah ibn Lādini. Iraan, kes oli olnud ainsa ʤālebāni-vastase rühmituse oluline toetaja, nägi siin võimalust soojendada suhteid Ühendriikidega ning näidata, mis strateegilist kasu saab Iraan pakkuda. Iraan oli valmis kaasa aitama igal viisil välja arvatud otse sõtta minemast, ning oli määrav ja tasakaalustav tegelane Bonni konverentsil (2001), kus Afganistani tuleviku ja võimujaoitust arutati.^{38, 39.}
40

Iisraelis nähti Iraani ja Ühendriikide võimalikus koostöös ohtu, kuna kardeti, et koostöö Afganistani suunal võib avada ukse omavaheliste küsimuste lahenemiseni ning Washingtonis hakkas tõhus Iisraeli lobi oma tööd tegema, et veenda president George W. Bushi (2001-2009) valitsust, et Iraan pole mitte osa lahendusest vaid probleemist. Lisaks Al-Qā'idahile innustas Iisrael Ühendriike käsile võtma ka Hezbollah ning riigid, kes teda toetavad ehk Iraani ja Süüria. 3. jaanuaril 2002 sooritasid Iisraeli komandod rünnaku kaubalaeva *Karine A* vastu Punasel Merel. Pardalt leiti relvastust, mis osaliselt pärit Iraanist ja oli väidetavalt teel 'Arafāti palestiinlastele. See oli tõend, mida Iisrael oli otsinud näitamaks, et Iraan pole aus tegelane. Kolm nädalat hiljem määras Bush Iraani, Iraagi ja Põhja-Korea „Kurjuse telje“ riikideks, ning koostöö Iraaniga Afganistanis lakkas.⁴¹

Iraanil oli olnud rahumeelne tuumaprogramm juba šahhi ajal, kuid revolutsioon jõudis kohale enne, kui ükski tootmisreaktor valmis sai ning Iraagiga sõja ajal jäi programm soiku. Enne sõda valmis Ühendriikide abiga Teheranis väike uurimusreaktor, kuid energia tootmiseni ei jõutud. Algasfaasis reaktor Pärsia Lahe rannikul sai poolenisti valmis, kuid sai Iraagiga sõja ajal kannatada, ning ehitamine viidi lõpule alles 2011.⁴² 2002. aastal avalikustus Iraani salajane tuumaprogramm ning 2003. aasta veebruaris kinnitasid Rahvusvahelise Tuumaagentuuri (IAEA, ingl. k. *International Atomic Energy Agency*) järelvalvajad, et Iraan oli soetanud tehnikat, millega saaks valmistada tuumarelvi, kuid ei leidnud tõendeid selle osas, et nad kavatsesid seda teha. Ometigi leidis IAEA, et Iraan on

---

³⁸ T. Parsi, 2007, lk. 223-237.

³⁹ K. Sadjadpour, „Is a regional strategy viable in Afghanistan?“, Carnegie Moscow Center, 2010.

⁴⁰ A. Vatanka, „Iran's Bottom Line in Afghanistan“, Atlantic Council, 2017

⁴¹ M. Zaborowski, „Bush's legacy and America's next foreign policy“, European Union Institute for Security Studies, 2008.

⁴² World Nuclear Association, „World Nuclear Association“, World Nuclear Association, November 2019. [Võrgumaterjal]. <https://www.world-nuclear.org/information-library/country-profiles/countries-g-n/iran.aspx>. [Kasutatud 09.05.2020].

eksinud kaitseprotokollide vastu, jättes avalikustamata seadmete, radioaktiivsete ainete ja rajatiste olemasolu. Iraan ka eitas pommi ehitamise kavatsust ning väitis, et tegemist on rahumeelse programmiga.^{43, 44}

Veel enne kui George W. Bush võitis presidendi valimised, pidasid tema tulevased ministrid, nõunikud ja asepresident aru, milline peaks olema Ühendriikide uus roll Lähis-Idas. Üks osa sellest hõlmas sõda Iraagiga, mille käigus noor Bush lõpetaks selle, mille vana Bush (1989-1993) valis tegemata jätta. Iisraeli lobi oli algselt tugevalt selle vastu, leides, et Iraan on pealmine oht ning, et Iraak, nõrk nagu ta on, on vajalik selleks, et suuremat ohtu tasakaalustada. Kui selgus 2002. aasta alguses, et Bushi valitsus oli otsuse laetanud, vahetas Iisrael meelt, toetades Ühendriikide sõda Iraagi vastu, ning innustas päev pärast Iraagi alistumist pöörata tähelepanu Iraani suunas.⁴⁵

Iraani seisukoht, sõltumata vaenust Iraagi vastu, oli sõja vastu. Iraan kartis põhjendatult, et ta ümber moodustub rõngas Ühendriikide vägedest. Lõunas olid Laheriigid, idas äsja vallutatud Afganistan ja Ühendriikide jaoks terrorismivastases sõjas oluline liitlane, Pakistan. Kui Iraak oleks ka Ühendriikide kontrolli all, oleks Bushi uue Lähis-Ida kuvandi täideviimiseks vaja vaid Iraaniga toimetada. Iraan, kes just oli Afganistani sõjas kõrvale jäetud, otsustas siiski, et Ühendriikidel võib neid Iraagi vastu vaja minna ning tegi uue katse koostöö leidmiseks. Kui Ühendriigid nagunii sõtta lähevad, oleks parem neid suunata ja võita meelega, kui anda põhjust olla järgmine sihtmärk. Kui Iraagis, kus 60% elanikest on šiiidid, oleks pärast sõda paika saadud demokraatlik ja ühinenud riik, oleks see Iraanile sobinud. Eduka sõda oleks andnud Saddam Husseinile uljust juurde, suurendades ohtu Iraani vastu. Sõjaline võit, aga riigi lagunemine, oleks võinud viia Põhja-Iraagis kurdide iseseisvuseni, mida oleks Iraanipoolses Kurdistanis nähtud pretsedendina.⁴⁶

2003. aasta sõda Iraagi vastu kulges kiiremini, kui Ühendriikide valitsus oleks võinud arvata, ning see toimus ilma Iraani otsese toetuseta. Kuid sõja kiire kulg, mille jooksul Ühendriigid olid hävitanud armeed kolme nädalaga, millega Iraan oli pärast kaheksat aastat viiki sõdinud, ehmatas Iraani valitsust. Ühendriikidel oli kavatsus edasi viia sõda nii Iraani

---

⁴³ M. Zaborowski, 2008.

⁴⁴ A. Nader, „The Islamic Republic: A Revisionist Yet Restrained Power“, „Iran After the Bomb: How Would a Nuclear-Armed Tehran Behave?“, RAND Corporation, 2013, lk. 3-10.

⁴⁵ T. Parsi, 2007, lk. 238-258.

⁴⁶ Ibid.

kui Süüriasse, mille vältimiseks tegi Iraan ettepaneku, milles ta nõustus vastu tulema pea kõikides Ühendriikide nõuetes. Olulisemateks punktideks oli tuumaprogrammi lõpetamine, terrorirühmituste nagu Hamasi rahastamise peatamine ja Hezbollahi, kellega Iisrael oli pidanud 18 aastast sõda (1982-2000) Liibanonis, relvastamise peatamine ning lisaks koostöö Al-Qā'idahi vastu. Sarnane pakkumine tehti ka Iisraelile, pakkudes välja, et Iraan võtab eeskuju suhetes Iisraeliga Pakistanilt, mitte tunnustades, aga ka mitte sekkudes, ning ametlikult võttes seisukohaks kahe riigi lahenduse Palestiinas. Vastutasuks tahtis Iraan vaid, et Iisrael ei sekkuks Iraani ja Ühendriikidevahelistesse lähenemiskatsetesse ning et Ühendriigid määraksid ühe Iraanivastase, Mudžahediin-e Khalq, liikumise terroriorganisatsiooniks ja annaksid üle nende Iraagis tegutsevad võitlejad. Iraagi üle võidu eufoorias ettepanekule aga ei vastatud.⁴⁷

Iraan tahtis väga olla osaline rahvusvahelisel stseenil, kuid kui teda sinna ei lastud, oli ta sunnitud leidma muid viise, kuidas kaitsta enda huve. Samas täitis ta kenasti narratiivi, mida Iisrael tahtis uuest Lähis-Idast rääkida, kus kommunism on välja vahetunud fundamentalismiga, ning suunas seeläbi Araabia riike otsima Iisraeliga pragmaatilisimaid suhteid. Kuivõrd mängis Iraan rolli Iisraeli ja palestiinlaste vahelise rahuprotsessi läbikukkumises, on vaieldav, kuid lahenduse puudumine oli kindlasti meelepärane ning saatis sõnumi nii Iisraelile kui ka Ühendriikidele, et nende heakskiiduta ei saavuta Iisrael rahu. Afganistani suunal koostööd tehes lootis Iraan leida end taas Ühendriikide heas nimekirjas, kuid erinevad Iisraeli vangerdused lobitöös ja kokkusattumused *Karine A* juhtumi näol, suutsid hoida suhted siiski jäistena. Ka Iraani poliitilise alistumise ettepanek ei kandnud vilja, et Ühendriikide meelehead võita, mis viis otsuseni võtta tugevam hoiak Iraani poolt.

---

⁴⁷ T. Parsi, 2007, lk. 238-258.

5 HIRM KAHELT POOLT – 2003-2011

Ühendriikide vastutulematus ja Iraani huvide eiramine sundis Iraani otsima uusi viise, kuidas enda turvalisust tagada ja mõju maksma panna. Peale Iraagi vallutamist polnud Ühendriikidel plaani, kuidas hoida Iraaki ühes tükis ning osalt seetõttu järgnes rüüstamine, kodusõda ja korralagedus. Kuritegelikult ebapädev ajutine okupatsioonivalitsus saatis laiali Iraagi armee, tekitades üleöö 350 000 relvastatud, aga töötut meest, ning endise võimupartei, Ba'athi liikmed, kelle ridades olid kõik olulisemad riigiametnikud, lasti päevapealt lahti ning keelustati riigi eest taas töötamast.⁴⁸ Kesk- ja Ida-Iraagis algas sunniitlik ülestõus ning piirkonna pealinnast, Al-Fallūjahist sai Al-Qā'idahi tugipunkt, mis vajab teistkordset vallutamist Ühendriikide vägede poolt. Šiiitlikus lõunas tegutsesid Iraani-meelsed rühmad, mis nõudsid okupatsioonivõimude eemaldumist Iraagist ning moodustusid Iraani toel paramilitaarsed üksused, kes tagasid nii korda kui ka võitlesid liitlasvägedega.^{49, 50}

Iisrael, olles algselt vastu olnud Iraagi sõjale, muutnud seejärel meelt ja innustanud Ühendriike sõda edasi viima Iraani, oli kogenud varem, mis juhtub, kui okupeerida Araabia riiki. Kui Prantsusmaa ja Suurbritannia olid viiekümnendatel Suessi kanali ala okupeerinud, ei olnud see mitte an-Nāşiri populaarsust Egiptuses nõrgestanud, vaid vastupidi, hoopis tugevdanud ja okupeerivaid riike kurnanud. Iisraeli endal pikk okupatsioon Gaza sektoris ja Läänekaldal oli teinud neid tuttavaks ohtudega, mida see endaga kaasa toob. Ühendriigid, kui Iisraeli suurim toetaja, oleks Iraaki kinni jäänud ning seega olnud piiratud oma tegevusvabaduses võimalikes tulevases olukordades. See oleks ka suurendanud vaenulikust Ühendriikide vastu, ja läbi selle ka Iisraeli vastu. Peamine mure oli siiski Iraani kasvav mõju. Kui eelnevalt oli Iraak tasakaalustanud Iraani, siis nüüd uus Iraani-meelne ja mõjutatav valitus hoopis suurendas Iraani ulatust.⁵¹

Iraan tahtis näha Iraagis talle sõbraliku valitsust ning et seda ei kontrolliks muud võimud, eriti talle vaenulikud riigid nagu Ühendriigid või Saudi Araabia. Sooviti ka vältida riigi

---

⁴⁸ H. Mölder, „Iraagi 2003. aasta operatsioon, selle tagamaad ja mõju rahvusvahelisele süsteemile ning Iraagi riikluse arengule,“ ENDC Proceedings, nr 18, 2014, lk. 40-70.

⁴⁹ M. Zaborowski, 2008.

⁵⁰ F. Kagan, „Iranian influence: In the Levant, Egypt, Iraq and Afghanistan,“ American Enterprise Institute, 2012.

⁵¹ D. Waxman, „From Jerusalem to Baghdad? Israel and the War in Iraq,“ International Studies Perspectives, kd. 10, nr 1, 2009, lk. 1-17.

lagunemist, eriti kurdide eraldumist Põhja-Iraagis, mis oleks võinud ohustada pingestunud olukorda ja olla pretsedendiks Iraanipoolses Kurdistanis. Kasutades oma mõju šiitlike rühmitustega Iraagi lõuna osas, suutis Iraan mošeede ja ajatollade kaudu tagada, et Iraagi peaministrid on talle sõbralikud, kuid ei suutnud neist teha marionetid. Okupatsiooni algusest saati oli Iraani eesmärk koalitsioonivägede eemaldumine, mis oli ka põhjus nende okupatsioonivastaste rühmituste toeks.

Kui ÜRO mandaat võõrvägede paigutuseks oleks lõppenud 2008. aastal, survestas Iraan Iraaki mitte sõlmima Ühendriikidega lepingut vägede paigutuse pikendamiseks 2011. aastani, kuid edutult. Kui viimaks Ühendriigid oma väed Iraagist eemaldasid, nähti seda Iraanis kui suure võiduna ning Iraan sai taas tunda end turvalisemalt.^{52, 53}

Iraan oli kahtlemata kõige suurem võitja Iraagi sõjas ja Ühendriikide neo-konservatiivsest välispoliitikas. Idas oli Tālebān löödud, Iraak oli Iraanile meelepärase valitsusega, ameerikavaenulikkus oli oma haripunktis ja paljud Ühendriikide-meelsed Araabia valitsused jätsid endast nõrga või sõltuva mulje.⁵⁴ Samal ajal kui Iraagis oli üks vägivaldsemaid ajastuid, pidas Iisrael 2006. aastal Lõuna-Liibanonis Hezbollahiga kuu kestva sõja. Sõda on peetud ka varisõjaks, kus peategelased polnud mitte sõdijad, vaid Iraan ja Ühendriigid, kuid võiks väita et vaid Hezbollah oli käepikendus ja Iisrael peategelane. Iisraeli põhjus sõjaks oli, et peatada Hezbollahi reide Põhja-Iisraeli ning hävitada ta raketiarsenali, mis oleks vähendanud Iraani ohtu ja mõju. Esimest korda ei saavutanud Iisraeli moodne sõjavägi ülekaalukat võitu, vaid jäi patiseisu sissisõjas. Hezbollahi suur raketipatarei ja ootamatult moodne relvastus suutis Iisraeli jaoks teha sõja kalliks ning rahvusvaheline vastukaja ebavõrdsele ja jõhkrale rünnakule, milles sai kõige rohkem kannatada tsiviilelanike sundis Iisraeli operatsiooni peatama.⁵⁵

---

⁵² F. Kagan, 2012.

⁵³ K. Pollack, „Iran in Iraq“, Atlantic Council, 2017.

⁵⁴ D. Menashri ja T. Parsi, „Israeli relations with Iran“, „Encyclopædia Iranica“, 2012, lk. 213-223.

⁵⁵ M. O'Regan, „In the Shadow of War: Irish Press Frames and Political Discourses on the Israeli-Hezbollah War“, Irish Studies in International Affairs, nr 21, 2010, lk. 161-178.

6 LOOTUS JA PETTUMUS – 2011-2020

Araabia kevad andis Iraanile suured ootused tuleviku suhtes tema suhetes Araabia vabariikidega. Riik oli 1990-ndatel loobunud enda kavatsusest otseselt revolutsiooni levitada, kuid ülestõusude jada Araabiamaaades nähti kui revolutsiooni teise sammuna. Suurim lootus oli Egiptuse tuleviku suhtes, kus Moslemi Vennaskonna (edaspidi Vennaskond) juhtimisel taheti näha uut Islami ärkamist. Kuna egiptlastel puudus huvi või oldi otse vaenulikud Iraani suhtes, lükkas Vennaskond tagasi Iraani kurameerimiskatseid, ning kuulutas enda vastasseisu islamistliku riigi rajamisele. Ometigi soojendas Vennaskonna võit suhteid Iraaniga, erinevalt eelmisest presidendist, kes oli säärasele mõtetele vastu, kuid see ei olnud siiski islamirevolutsioon, mida Iraan oli lootnud. Egiptuse sõnum Iraanile oli, et häid suhteid võib pidada senikaua, kuni see ei riku suhteid teiste Araabia riikidega. Uus valitsus pidi lepitama oma ridades salafiste, kes olid tugevalt šiiismile vaenulikud ning ka Araabia poolsaare monarhiaid, kes ulatuslikult rahastasid Egiptuse riiki. Ideaalne tulemus Iraanile oleks olnud Iisraeliga rahulepingu ülesütlemine, kuid see oleks jätnud mulje, et Iraan on juhtpuldus, mis oleks rikkunud Egiptuse suhteid Läänega. Kevad sai Egiptuses järsu lõpu, kui 2013. aastal korraldas sõjavägi riigipöörde, ning Egiptus settis tagasi oma revolutsioonieelsesesse seisundisse.^{56, 57}

Iisraeli ja Egiptuse vaheline rahu oli pikka aega olnud üks Iisraeli julgeoleku alustalasid. Tuttav režiim, nagu oli Ḥusnī Mubāraki (1981-2011) 30-aastane ajastu Egiptuses, vahetus välja tundmatu tegijaga. Eriti murelik oli tõsiasi, et võimule ei saanud mitte noored, ilmalikud ja läänemeelsed, vaid pikalt põrandaalune liikumine Vennaskonna näol, kelle seisukohad Iisraeli suhtes polnud avalikud, ning kardeti, et Egiptusest saab „*Iran next door*“ ehk Iisraelivaenulik islamiriik.⁵⁸ Ka Iraani meediakampaania Vennaskonna südame võitmiseks tekitas ebamugavust, kuid kui selgus nende ükskõiksus nii Iraani kui ka Iisraeli suhtes, maandas see Iisraeli hirmu.⁵⁹

---

⁵⁶ H. Fürtig, „Iran and the Arab Spring: Between Expectations and Disillusion,“ German Institute for Global and Area Studies, 2013.

⁵⁷ E. Kam, „Iran and the Turmoil in the Arab World“, „One Year of the Arab Spring“, Institute for National Security Studies, 2012, lk. 43-46.

⁵⁸ E. Inbar, „Security Implications of the “Arab Spring.”“, International Institute for Counter-Terrorism, 2013.

⁵⁹ Y. Guzansky & M. Heller, „Global and Regional Implications“, „One Year of the Arab Spring“, Institute for National Security Studies, 2012, lk. 75-78.

Bahreini valitsev Āl Khalīfah dünastia avastas end populaarse ülestõusu vael poolel, ning oli sunnitud selle maha surumiseks paluma abi Saudi Araabialt. Iraani jaoks oli tegemist uue võimalusega laiendada propagandasõda, kus Saudid sekkusid puhtalt hirmust revolutsiooni levikusse, mille käigus poleks mitte olnud ohus ainult Bahrein, vaid ka teised Pärsia lahe monarhiad. Uued valitsused oleksid tõenäoliselt olnud vaenulikud püsima jäävate režiimide suhtes ning oleksid toetajaid otsides võinud pöörduda Iraani poole. Eriti tõenäoline oleks see olnud Bahreinis, kus sunni valitses üle šiitliku enamuse.⁶⁰ Saudi Araabia sekkumine säilitas senise korra, kuid Iraani mõju järjest kasvas, nii pehme jõuga, kus toetatakse opositsiooni ja rahastatakse abivajajaid läbi kultuurikeskuste, kui ka kõva jõuga, mis hõlmab Iraanile alluvat luurevõrgustiku rajamist.⁶¹ Iraani sekkumine Bahreinis kukkus läbi, kuna see surus Bahreini veelgi tugevamalt Saudi Araabia rüppe ning eskaleerus selleni, et 2018. aastal tunnustas Bahrein Iisraeli õigust kaitsta ennast Iraani vastu.⁶²

Üks kolmest riigist, mis jätkuvalt pole näinud araabia kevade lõppu, on Süüria. Olles Iraani ainus liitlane, seda alates 1980. aastast ja vajalik tagamaa Hezbollahile, tekitas sealne ülestõus tõsist mure. Kui al-Asadi režiim oleks langenud, oleks Iraani ligipääs Vahemerele, Iisraelile, Liibanonile ja ka Hamasile olnud ohus.⁶³ See ei tähendaks mitte ainult enda mõjuala kahanemist, vaid ohtu, et uus Süüria valitsus oleks Ühendriikide-meelne ja seega ka uus vastane Iraanile.⁶⁴ Kui Saudi Araabia hakkas rahastama Süüria sunniitlike mässulisi, vastas Iraan toega al-Asadi valitsusele, ning kui Ühendriigid hakkasid mõõdukat opositsiooni relvastama, lendas Venemaa Föderatsiooni õhuvägi kohale, et neid relvi hävitada, sidudes selle sõjaga ISIS-e vastu, kelle kätte langes suur osa Ühendriikide relvastusest.⁶⁵ Tulemuseks on olukord, kus veerand elanikkonnast on Süüriast põgenenud ja teine veerand on riigi siseselt sunnitud kodust lahkuma, lisaks üle poole miljoni surnu

---

⁶⁰ H. Fürtig, 2013.

⁶¹ D. Itzhakov, „Iran and Bahrain: Ancient Ambitions, New Tactics“, Begin-Sadat Center for Strategic Studies. Retrieved, 2018.

⁶² T. O'Neil, „Bahrain Sides With Israel Against Iran“, PJ Media, 10.05.2018. [Võrgumaterjal]. <https://pjmedia.com/news-and-politics/tyler-o-neil/2018/05/10/bahrain-diplomat-just-said-israel-has-a-right-to-defend-itself-against-iran-n57850>. [Kasutatud 18.05.2020].

⁶³ V. Sazonov, „Iran - a Middle Eastern power to be reckoned with“, Maailma Vaade, kd. 18, 2012.

⁶⁴ H. Fürtig, 2013.

⁶⁵ I. Ploom, V. Sazonov & V. Veebel, „Russia's pursuit of power in the Middle East“, Sõjateadlane, kd. 13, nr 1, 2019, lk. 11-45.

(2020. aasta I poole andmetel).^{66, 67} Iraani panused Süüriasse on olnud suured, mis on Iraanis endas tekitanud tugevat vastumeelt langevate elutingimuste ja ostujõu suhtes, kuid kuni hiljuti oleks toetuse tagasivõtmine võinud tähendada Süüria kaotamist.⁶⁸

Algselt oli Iisrael kahe vahel, mis oleks parem lahendus Süürias, kuna uus ja tundmatu režiim, eriti üks, mis on rahastatud Saudi Araabia poolt, ei pruugi olla sugugi parem naaber. Sõjad kipuvad mõõdukaid moondama ekstreemsetemaks ja kindlasti ei tahtnud Iisrael endale ʒālebāni sarnast naabrit. Peamine huvi oli vältida sõja arenemist Golani kõrgendikule või Jordaaniasse, kuid säilitades enda poliitikat, vastates rünnakule rünnakuga. Sõja vältel on Iisrael rünnanud Süürias Hezbollahit, Iraani vägesid ja ka Süüria endi seadmeid ja rajatisi. Iisrael on põhjendanud seda kui vajadusega peatada Hezbollahi relvastumist arenenud tehnikaga, sealhulgas Iraanist pärit maa-meri, maa-maa ja maa-õhk rakettidega, ning Süüria võimetus Iisraeli õhurünnakuid peatada, tingitud kodusõjast, on võimaldanud Iisraelil ka neid sooritada.⁶⁹

Lootus olla eeskujuks riikidele, mis väljusid autokraatlikust ja ajast maha jäänud riigikorrast, jäi Iraani jaoks lühikeseks. Meeleavaldajate soov araabia kevade ajal polnud mitte ühiskonda rohkem islamiseerida, vaid saada täita ilmalikke vajadusi nagu töö, toit ja tulevik, mis olid stagneerunud ja korrumppeerunud riikides enamikel käeulatusest väljas. Iraan ei saanud kuidagi olla eeskujuks, vaid kannatas samade hädade all. Esimene majandusolukorravastane liikumine oli olnudki Iraanis Rohelise liikumise näol, mille juhid arreteeriti ja mis tembeldati välismaiste sionistide käepikenduseks. Süürias, kus ülestõus oli algselt samadel põhjustel, valis Iraan kevadele vastu minna, et mitte kaotada oma ainsat liitlast ja kergeimat viisi Iisraeli mõjutamiseks ning et näidata Ühendriikidele oma uut võimekust.

Iisraeli esmane hirm jääda uue Iraani (teokraatlik Egiptus) ja ʒālebāni (fundamentalistlik katkine Süüria) vahele ei ilmunud. Pigem vastupidi, araabia kevad on nõrgestanud Iisraeli naabreid, eriti Egiptust ja Süüriat. Mujal on aga vastukaja Iraani katsetele mõju avaldada

---

⁶⁶ UNHCR, „USA for UNHCR,“ USA for UNHCR, 2020. [Võrgumaterjal]. <https://www.unrefugees.org/emergencies/syria/>. [Kasutatud 15.05.2020].

⁶⁷ M. Singh, „Syria study Group: Why Syria matters,“ US Institute of Peace, 2019.

⁶⁸ E. Eilam, „The War in Syria.“, „Containment in the Middle East“, University of Nebraska Press, 2019, lk. 55-61.

⁶⁹ E. Eilam, 2019, lk. 55-61.

soojendanud suhteid Araabiamaade ja Iisraeli vahel. Kuigi Iisraeli jaoks on naaberriigid, eesotsas Egiptus ja Süüria, vähem ohtlikud, on nende ebastabiilsus loonud võimaluse neis tekkida terrorirühmitustel, mis küll ei ohusta Iisraeli riigi püsima jäämist, kuid võivad külvata hirmu kodanikkonnas. Ajastul, mil Ühendriigid on enda kohalolekut piirkonnas vähendanud ja Iraan enda oma suurendanud, on Iisraelil vaja leida viis, kuidas Ühendriikide vastasseisu Iraanile elus hoida.

Ühendriikide presidendi Obama (2009-2017) ajastu rahvusvaheliselt meeldejäävam saavutus, 2015. aasta Iraani tuumalepe, ametliku nimetusega *Joint Comprehensive Plan of Action*, pidi Iraani tuumaenergeetikaprogrammi piirama selle ulatuseni, kus Iraanil poleks võimalust tuumarelvi ehitada. Piiramisviise oli mitmed, neist olulisemad, et Iraanil poleks kunagi piisavalt uraani, et tuumapommi kokku panna, kuna seati alampiir, palju tal võib seda käes olla; teiseks, et tal poleks piisavalt kõrge tasemeni rafineeritud uraani (ohtlik uraan on kergem ja radioaktiivsem U^{235} isotoop, mida peab suhteliselt inertsest ja enimlevinud U^{238} -st eraldama) ning kolmandaks, et tal poleks piisavalt tsentrifuuge arvuliselt ega tõhususelt, millega saaks isotoope omavahel eraldada kiirusega või puhtusastmeni, et seda ei märgataks. Lisaks, Iraan oli kohustatud lubama IAEA-l enda tuumaprogrammi seadmeid ja paiku etteteatamisega kontrollida.⁷⁰ Iraanile jäi õigus keelata ligipääs militaarsetele rajatistele ning tuli anda kuni 24 päeva etteteatamisega kui mõnda rajatist taheti inspekteerida. Vastutasuks pidid Iraanivastased riigid kaubanduspiirangud tühistatama, välja arvatud Ühendriikide poolt, kel jäi õigus paljusi veel kehtestada.⁷¹ Kui 2016. aasta jaanuaris kinnitas IAEA, et Iraan on kõik leppetingimused täitnud, tühistati sanktsioonid enamus riikide poolt ning Iraan sai ligipääsu maailmaturule ja sai taas hakata vabalt enda naftat eksportima.⁷²

Iisraeli vastumeel tuumaleppe, kui sellise suhtes, oli Iraani valitsuse ja ametnike väljaütlemiste taustal kergesti mõistetav. Ähvardused riiki hävitada on olnud Iraani leivanumber ja Palestiina vabastamine on üks riigi eesmärkidest. Leping võimaldas Iraani

---

⁷⁰ B. Obama, „Quitting the Iran Nuclear Deal: ‘A Serious Mistake‘“, *Arms Control Today*, kd. 48, nr 5, 2018, lk. 36.

⁷¹ O. Alterman, „CPOA Provisions for Access to Suspect Sites: The IAEA, Iran, and P5 1 Risks“, „*Arms Control and Strategic Stability in the Middle East and Europe*“, Institute for National Security Studies, 2016, lk. 21-32.

⁷² J. Haltiwanger, „Iran Nuclear Deal Explained“, Insider inc., 14.01.2020. [Võrgumaterjal]. <https://www.businessinsider.com/iran-nuclear-deal-explained>. [Kasutatud 18.20.2020].

majandusel taas kasvada, mida eelnevad sanktsioonid olid pärssisid, ning seeläbi suurendas enda võimekust rahastada Iisraelivastaseid rühmitusi, sealhulgas Hamas ja Hezbollah, ning leevendada siseriiklike pingeid. Andes Iraani tuumaprogrammile legitiimsust, tõstis see Iraani prestiiži ning Iisraeli vaatenurgast kinnitas Iraani hegemooniat Lähis-Idas.⁷³ Iisraeli peaminister, taas Netanyahu (2009-...), esindades ainsat stabiilset demokraatliku riiki piirkonnas ja ainsat juudiriiki maailmas, kirjeldas lepet kui esimese sammuna uue holokausti poole, korrates oma mantrat „Aasta on 1938, ja Iraan on Saksamaa.“⁷⁴

Iraani jaoks oli lepe esimene samm üle pika aja saada tunnustust Ühendriikide poolt, et nende soovid on legitiimsed. Iisraeli vaenulikkus lepingu suhtes oli kindlasti osaliselt seotud hirmuga, et Iraan teeb sohki ja eirab lepingutingimusi, kuid suurem mure oli pigem majandusliku ja diplomaatilise jõu tasakaalu muutmine Iraani kasuks. Selline areng oleks võinud avada ukse järgmiseks sammuks Iraani ja Ühendriikide vaheliste suhete taaselavdamiseks, mis oleks põhjendanud Iisraeli patronaaži kahanemist.

2017. aastal asus Valgesse Majja uus valitsus, kes oli korduvalt väljendanud enda rahulolematust tuumaleppega ning aasta hiljem kehtestas taas kaubanduspiirangud Iraani vastu. Tingimusi, mida tuumalepe sätestas, ei olnud Iraan ületanud ning Ühendriigid põhjendasid otsust tingitud Iraani muudest ohtlikest tegudest, seal hulgas kaugmaarakettide katsetused ning sekkumine Süüria ja Jeemeni kodusõdadesse. Lepingu tühistamist toetasid tugevalt mõlemad Iraani piirkondlikud rivaalid, Iisrael ja Saudi Araabia.⁷⁵ Sõltumata piirangutest hoidis algselt Iraan kinni leppe sätetest lootusega, et Euroopa riigid leiavad viise, kuidas sanktsioonidest mööda saada, kuid kui Euroopa ettevõtted olid valiku ees, kas teha äri Ühendriikidega või Iraaniga, oli valik lihtne. Täpselt aasta pärast piirangute

---

⁷³ J. Fallows, „What If Barack and Bibi Are Both Right?“, Emerson Collective, 13.08.2015. [Võrgumaterjal]. <https://www.theatlantic.com/international/archive/2015/08/israel-opposition-iran-deal/401129/>. [Kasutatud 18.05.2020].

⁷⁴ J. Fallows, „The Central Question: Is It 1938?“, The Atlantic, 03.03.2016. [Võrgumaterjal]. <https://www.theatlantic.com/international/archive/2015/03/the-central-question-is-it-1938/386716/>. [Kasutatud 18.05.2020].

⁷⁵ E. Eilam, „The Effort to Contain Iran“, „Containment in the Middle East“, University of Nebraska Press, 2019, lk. 1-30.

taaskehtestamist teatas Iraan, et ta ei kavatse enam tuumalepingust kinni pidada ning suurendas oma uraanivarusid.⁷⁶

Iisraeli ja eriti Netanyahu jaoks oli tuumaleppe tühistamine suur võit. See mitte ainult ei pannud pidurit peale Iraani majandusele, vaid näitas ka Netanyahu mõju Ühendriikide poliitikas. Lisaks tuumaleppetühistamisele järgnes ka Iraani välisoperatsioonide üksuse määramine terroristlikuks organisatsiooniks, selle juhi salamõrv ning hiljem Iisraeli poole kallutatud Palestiina rahuplaan.⁷⁷

Kuivõrd Iraan kavatses pommi ehitada enne leppe tühistamist või mitte, siis vaadetes olukorda, kus Iraan hetkel on, ei ole üllatuslikud sammud, mida ta on hetkel võtnud. Iraan tahab jälle olla Ühendriikide tähelepanu keskses. Ka Iisraeli poolt on arusaadav soov leppe tühistuseks. Esiteks suurendab see rahulolematust Iraanis, teiseks vähendab see hariliku relvastusega varustatud vastaste ohtu, kuid kõige olulisemaks jäävad Iraani ja Ühendriikide suhete jätkuv jäisus ja Iisraeli vabad käed tegutseda oma siseste julgeolekuküsimustega.

---

⁷⁶ C. Lynch, „Despite U.S. Sanctions, Iran Expands Its Nuclear Stockpile“, FP Group, 08.02.2020. [Võrgumaterjal]. <https://foreignpolicy.com/2020/05/08/iran-advances-nuclear-program-withdrawal-jcpoa/>. [Kasutatud 18.05.2020].

⁷⁷ A. Cohen ja J. Blazakis, „The Trump-Netanyahu Alliance Is Endangering Americans and Israelis“, Foreign Policy, 03.02.2020. [Võrgumaterjal]. <https://foreignpolicy.com/2020/02/03/trump-netanyahu-alliance-peace-plan-dangerous-americans-israelis/>. [Kasutatud 18 05 2020].

7 MEETOD JA VALIM

Töö raamistikus koostas töö autor kvantitatiivse küsitluse uurimaks, mida arvavad Iisraeli kodanikud Iraanist ja iraanlastest ning nende küsimuste puhul, mille osas on Iisraeli valitsusel avalik seisukoht, uurida kattuvust valituse ja küsitletute vahel. Selleks koostati 12 küsimusega ankeet, mida sai vabalt ja anonüümselt veebivahendusel täita.

Kvantitatiivse ankeetküsitluse meetodi valimise põhjuseks oli soov näha kattuvust või selle puudumist Iisraeli valitsuse seisukohtadega, ning läbi selle tajuda üldisemat meelsust. Veebivahendusel ankeetküsitlus võimaldas saada vastuseid kohast, kuhu füüsiliselt kohale ei jõuaks. Kuna tegemist võib olla polariseeriva temaga, oli soov võimaldada vastata privaatset ja anonüümselt. Küsitluses ei esitatud isikut rühmitavaid küsimusi, nagu vanus või sugu, kuna oldi veendunud, et proovi suurus ei võimaldaks selle alusel järeldusi teha.

Küsimustik koostati kahes keeles, inglise ja heebrea keeltes, muuhulgas küsimustik tõlgiti heebrea keelde Alina Gameza (Tel-Avivi Ülikool, *stud. pol.*) poolt. Vastata sai viie palli süsteemis, kus 1 tähendas et ei nõustu üldse ja 5 et nõustun väga. Kui puudus aramus, oli palutud küsimus vastamata jätta. Ankeet oli avatud 8. mai 2020 kuni 15. mai 2020.

Ankeedi täitjaid leiti sotsiaalmeedia vahendusel. Eesmärk, mille pärast küsimustikku läbi viiakse, oli teada avalikult. Kokku oli vastajaid 39 ning kuna neist 38 oli vastanud heebreakeelsele ankeedile, saab koos eelnevalt mainitud teguritega eeldada, et valdav enamus vastasid kolmele tingimusele: noored täiskasvanud, rahvuslikult juudid ja poliitiliselt ilmalikud. Seda seetõttu, et küsitlust levitasid Iisraeli noored täiskasvanud, seega saab võtta aluseks nende tüpaaži. Saab eeldada, et valdav enamus vastajatest olid rahvuslikult juudid, sest küsitlust täideti heebrea keeles ning Iisraeli juutide sotsiaalvõrgustikes on araablasti vähe. Ilmalikkust ehk siis täpsemalt mitte-ortodoksseid vaateid poliitikale saab järeldada tõigast, et ülireligioossed juudid ei ole aktiivsed sotsiaalmeedias.

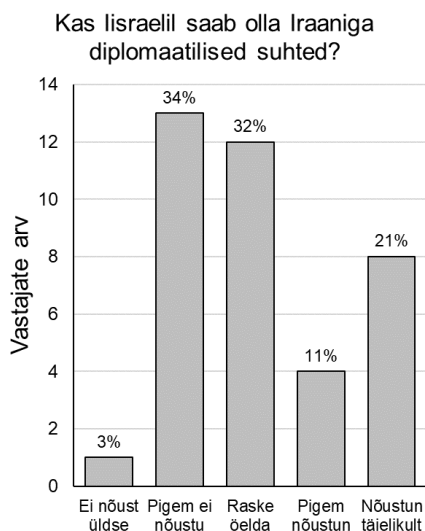
Küsimused olid valitud seoses töö autori eelneva kogemustega ning päevakorrallisusega. Küsimuste analüüsis üritati anda ülevaade tegelikust olukorrast, kajastades Iisraeli valitsuse seisukohti, kui on, ning tõlgendades ankeedis saadud vastuseid.

1. Is it possible for Israel to have diplomatic relations with Iran?

האם זה אפשרי עבור ישראל לקיים יחסים דיפלומטיים עם אירן?

Kas Iisraelil saab olla Iraaniga diplomaatilisi suhted?

Nagu eelnevas ülevaates mainitud, on Iraani ja Iisraeli vahel olnud pikalt suhted, mis küll pole kunagi *de jure* ametlikuks saanud, kuid on olnud tunduvalt paremad, kui riikidega, mida Iraan ametlikult on tunnustanud. Mõlema riigi jaoks on välisvaenlase olemasolu rahvusliku pärandi üheks osaks ning sageli on see olnud kattuv.⁷⁸ Iisraelil puuduvad etteheited Iraaniga suhete loomiseks, isegi nõudes, et 2015. aasta tuumaleppesse lisatakse juurde Iraani tunnistus Iisraelist, kuid Ühendriikide president Obama keeldus, teades, et sel juhul jääb leping sõlmimata. Küsimus on Iraanis, kelle põhiseadus näeb ette kõikide moslemite maade vabastamist võõrmaajadest, seal hulgast palestiinlaste rõhumisest, ja kes toetab ühtset Palestiina riiki terves Palestiinas, Jordani jõe ja Vahemere vahel. Praegune Iraani valitsus ja kord ei võimalda suhete loomist, küll aga on võimalik tagasi minna mitteametliku koostöö juurde.⁷⁹

32% vastajatest pigem nõustusid või nõustusid väga. 37% pigem ei nõustunud või ei nõustunud üldse. Vastajaid oli 38.

Tulemused viitavad seega, et vastajad langevad kolme küllaltki võrdsesse leeri. Võib eeldada, et need, kes usuvad, et Iraaniga saab Iisraelil suhteid olla, soovivad seda ka näha. Arvukalt on siiski need, kes on Iraani vastu antipaatsed.

Joonis 1. Kas Iisraelil saab olla Iraaniga diplomaatilisi suhted?

⁷⁸ M. Farhang, „The Iran-Israel Connection,“ Arab Studies Quarterly, kd. 11, nr 1, 1989, lk. 85-98.

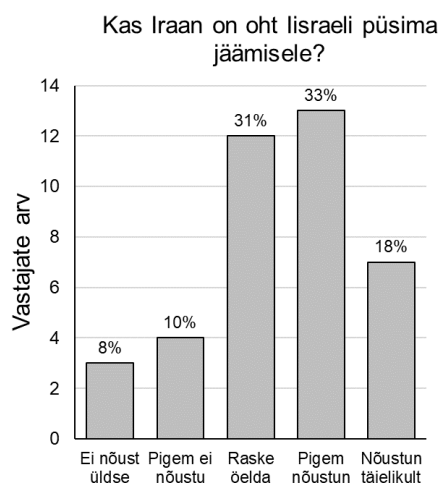
⁷⁹ E. Kam, „The Demand for Iranian Recognition of Israel,“ Institute for National Security Studies. Retrieved, 2015.

2. Is Iran a threat to the existence of the state of Israel?

האם אירן מהווה איום עבור הקיום של מדינת ישראל?

Kas Iraan on oht Iisraeli püsima jäämisele?

Iraani kõrgeima juhi, 'Alī Khāmene'ī (1989-...), väljaütledused Iisraeli kohta on olnud nii vaenulikud, kui vähegi saab. 2012. aastal lausus ta, et „Sionistlik režiim on piirkonna vähkkasvaja, mille peab eemaldama, ja mille me ka eemaldame, Jumal aidaku.“⁸⁰ Eelmine Iraani president, Maḥmūd Aḥmadīnezhād (2005-2013), on avaldanud arvamust, et holokaust oli müüt ja et „Juudiriik tuleks kaardilt kustutada.“. Aḥmadīnezhādi sunniti oma tulihingelisest Iisraelivaenulikust seisukohast loobuma oma võimuaaja teisel poole, öeldes, et Iraan ei tunne mingit vaenulikust Iisraeli suhtes. Iraani välisministeerium lisas, et nad austavad ÜRO otsust Palestiinas kahe riigi loomise osas ja et Iraanil pole mingit kavatsust Iisraeli rünnata.⁸¹ Iraani, nagu iga teise režiimi ja riigi esmane eesmärk on ta säilimine ning kõik teised soovid peavad lähtuma sellest. Iraani põhiseadus kohustab neid välja juurutama imperialismi ja vabastama rõhutuid kõikjal Lähis-Idas, kuid ta ei hakka seda tegema riiki või režiimi ohtu pannes, mida tooks kindlasti kaasa sõda Iisraeli või Ühendriikidega.⁸² Iisraeli peaminister Netanyahu on korduvalt lausund, et Iraan on oht Iisraeli riigi olemasolule.⁸³

51% vastajatest pigem nõustusid või nõustusid väga. 18% pigem ei nõustunud või ei nõustunud üldse. Vastajaid oli 39.

Vaid pool vastajatest leiavad et Iraan on Iisraeli püsijäämisele ohtlik. See ei võta arvesse muid viise, kuidas Iraan saab Iisraelile valu tekitada, eesotsas läbi terrorismi, kuid see ei ohusta otseselt riigi säilimist.

Joonis 2. Kas Iraan on oht Iisraeli püsima jäämisele?

⁸⁰ M. Wilner, 2015.

⁸¹ A. Haghighi & V. Tahmasebi, „The "Velvet Revolution" of Iranian Puritan Hardliners: Mahmoud Ahmadinejad's Rise to Power“, International Journal, kd. 61, nr 4, 2006, lk. 959-970.

⁸² A. Nader, 2013, lk. 3-10.

⁸³ Al Jazeera, „Al Jazeera“, Al Jazeera, 18.02.2018. [Võrgumaterjal].

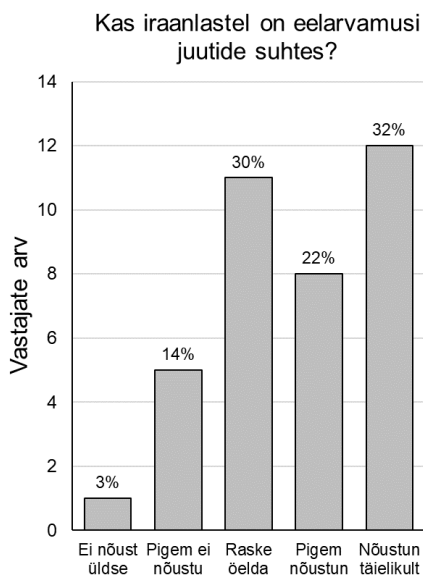
<https://www.aljazeera.com/news/2018/02/netanyahu-iran-greatest-threat-world-180218101350631.html>. [Kasutatud 14.05.2020].

3. Do the Iranian people have prejudices against Jews?

האם יש לאזרחי אירן דעות קדומות בנוגע לישראלים?

Kas iraanlastel on eelarvamusi juutide suhtes?

On raske hinnata, mida Iraani tavakodanik arvab usuliste vähemuste kohta, kuid erinevalt Saudi Araabiast tunnustab Iraan teisi uske ja lubab nende jälgimist. Usud on jaotatud kahte rühma: „raamatu rahvad,“ seal hulgas moslemid, kristlased, zoroastrid ja juudid; ning kõik teised, kelle uskusid ei tunnustata. Iraani parlamendis on reserveeritud kindel arv kohti „raamatu rahvaste“ vähemustele, üks neist juutidele. Iraanis elas enne revolutsiooni 80 000 juuti, kellest enamik emigreerus Iisraeli, kuid sellest hoolimata on Iraanis tänapäeval Islamimaailma suurim juudi kogukond. Sinna jääjad on väitnud, et valitsus on Iisraelivastane, kuid mitte juudivastane. Eriti pärast Aḥmadīnehādi aega, on Iraani uued juhid üritanud kasutada tunduvalt soojemat tooni, kasutades aega ÜRO kõnepuldis, et öelda et nad on kriitilised Iisraeli valitsuse, kuid mitte juudi rahvuse suhtes. Uuringud *Anti Defamation League* (ADL) poolt, organisatsioon mis järgib antisemiitlikust üle maailma, näitab, et Iraan on oma piirkonnas üks vähem antisemiitlik riik.^{84, 85}

54% vastajatest pigem nõustusid või nõustusid väga. 17% pigem ei nõustunud või ei nõustunud üldse. Vastajaid oli 37.

Kuigi uurimused viitavad asjaolule, et Iraan on vähem antisemiitlik, kui tema naabrid, ei tähenda see, et nad pruugiksid olla heas seltsis. Kuna iraanlaste enda arvamust on iisraellastel pea võimatu kuulata ja ainsad väljaütled on Iraani valitsuselt, on arusaadav miks võib tavakodanikul jääda selline mulje. Iraan on siiski ettevaatlik oma sõnavõttudes, et mitte ähvardada juute, vaid ainult „sionistliku režiimi“ ehk Iisraeli riiki.

Joonis 3. Kas iraanlastel on eelarvamusi juutide suhtes?

⁸⁴ M. Benjamin, 2018, lk. 87-100.

⁸⁵ ADL/ Global 100, „ADL/ Global 100,“ Anti-Defamation League, 2020. [Võrgumaterjal]. <https://global100.adl.org/did-you-know>. [Kasutatud 08.05.2020].

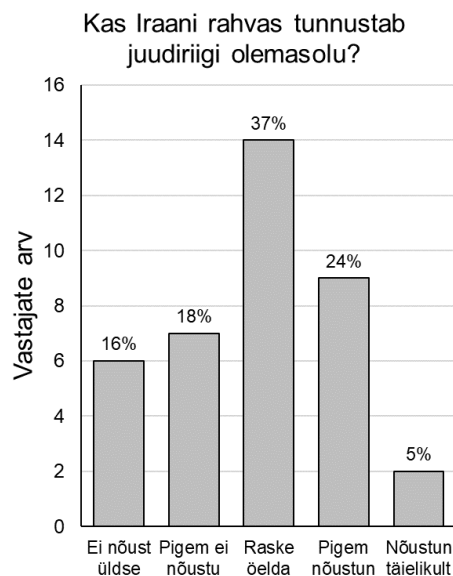
4. Do the Iranian people accept the existence of a Jewish state?

האם אזרחי אירן מכירים במדינת ישראל?

Kas Iraani rahvas tunnustab juudiriigi olemasolu?

Pärast Rabini mõrva lausus Khāmeneī, et „Iraani valitsus ja rahvas usub, et Iisraeli olemasolu on võlts ja tehisk. Ei ole olemas riiki nagu Iisrael, pigem on sionistlikud juhid, lähtudes ainult rassismist, korjanud kokku inimesi üle maailma ja püsti pannud riigi, mis on tellitud Palestiinat okupeerima.“⁸⁶ Kuivõrd see vastas siis tõe, on raske hinnata, kuid selge on see Iisraelivaenulikus Iraanis levinud ning võimul olid on kas ise samamoodi meeletunud või kasutavad seda meelsust ära. Tänapäeva iraanlastel puudub seisukoht Iisraeli legitiimsuse suhtes, ning nad näevad, et erimeelsused peaks lahendama ÜRO vahendamisel otse Iisraeli ja Palestiina esindajate vahel ning et sekkumine teeks olukorra vaid halvemaks. Hüüdlauseid nagu „Surm Iisraelile“ on vaid poliitiline retoorika ilma sisuta, mida kasutab ära võimul olev kiht eesmärgiga luua vaenlane rahva koondamiseks.⁸⁷ Võimukihti saamiseks peab näitama ustavust ametlikule sionismivastasele doktriinile, mis

tõttu on eeldatud, et enamus valitsuse ametnikud on ametlikult anti-sionistid.⁸⁸

29% vastajatest pigem nõustusid või nõustusid väga. 34% pigem ei nõustunud või ei nõustunud üldse. Vastajaid oli 38.

Suurim osa, 37% vastajatest oli kahe vahel. See võib viidata kokkulangevusele iraanlaste arvamustega, kellel puudub aramus antud küsimuses, kuna see pole nende koht arvata või ei mõjuta neid kuidagi ning riikide olemasolu ei tunnista mitte isikud vaid teised riigid.

Joonis 4. Kas Iraani rahvas tunnustab juudiriigi olemasolu?

⁸⁶ T. Parsi, 2007, lk. 190-201.

⁸⁷ P. Partowi, Interviewee, Iranian opinion of Israel. [Intervjuu]. 10.05.2020.

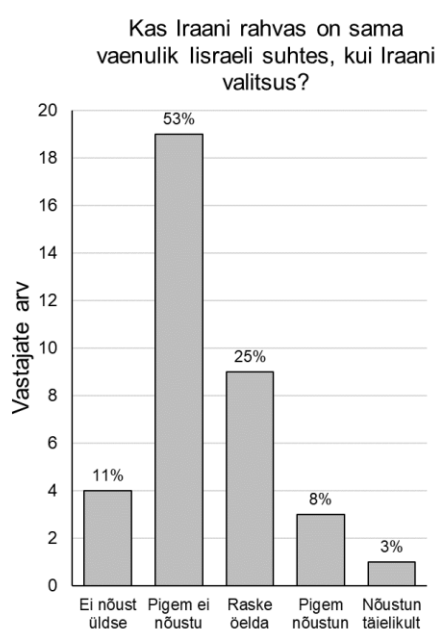
⁸⁸ T. Parsi, 2007, lk. 261-284.

5. Are the Iranian people as hostile toward Israel as the Iranian government?

האם אירנים עוינים כלפי ישראלים כמו הממשלה שלהם?

Kas Iraani rahvas on sama vaenulik Iisraeli suhtes, kui Iraani valitsus?

Otseseid andmeid Iraani rahva arvamusest Iisraeli kohta on keeruline leida, aga Iraanis on liikumisi ja toiminguid, mis viitavad asjaolule, et on laialdane toetus leebema hoiaku suhtes. Roheline liikumine, kes protesteeris Aḥmadīnezhādi presidendi saamise vastu näitab, et on arvestatav tugi vähem vaenuliku välispoliitika suhtes. Liikumine oli suurim rahvaülesthõus Iraanis pärast 1979. aasta revolutsiooni ja enim toetatud ilmaliku keskklassi poolt, mis kujunes mitte lihtsalt protestiks Aḥmadīnezhādi vastu, vaid kogu režiimi legitiimsuse suhtes. Võimul olev klikk, seal hulgas ka Khāmene'ī, oli kiire tembeldama liikumist kui sionistide tööriistana ja rahastatud Iisraeli ja Ühendriikide poolt.^{89, 90} 2017. aastal väitis Netanyahu, et 30% iraanlastest toetavad suhete loomist Iisraeliga, kuid asjatundjad leidsid, et küsitlus oli puudulik.⁹¹

11% vastajatest pigem nõustusid või nõustusid väga. 64% pigem ei nõustunud või ei nõustunud üldse. Vastajaid oli 36.

Üldiselt näevad vastajad läbi Iraanist tulevast ja Iisraelis võimendatud retoorikast ning mõistavad, et tavakodanik ei ole tulihingeline Iisraelivihkaja. 53% vastas pigem ei, millest võib tuletada, et vastajad arvavad, et Iraani valitsuse seisukohad Iisraeli suhtes esindab siiski olulist osa iraanlastest.

Joonis 5. Kas Iraani rahvas on sama vaenulik Iisraeli suhtes, kui Iraani valitsus?

⁸⁹ Dr. P. Partowi, Interviewee, Iranian opinion of Israel. [Intervjuu]. E-mail, 10.05.2020.

⁹⁰ D.D. Kaye, 2011, lk. 55-80.

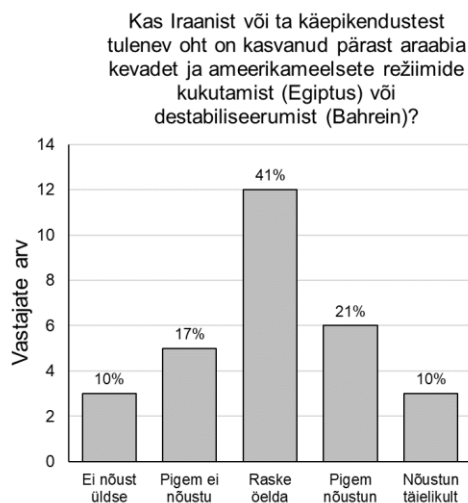
⁹¹ R. Ahren, „Experts dismiss poll hailed by PM showing 30% of Iranians want Israel ties,“ Times of Israel, 04 12 2017. [Võrgumaterjal]. <https://www.timesofisrael.com/experts-dismiss-poll-hailed-by-pm-showing-30-of-iranians-want-israel-ties/>. [Kasutatud 18.05.2020].

6. Has the threat posed by Iran or its proxies increased after the Arab Spring and the toppling (Egypt) or destabilisation (Bahrein) of pro-American leaders?

האם האיום הנשקף מאיראן גבר לאחר האביב הערבי והפלת (מצרים) או חוסר יציבות (בחריין) של המשטרים הפרו אמריקאים?

Kas Iraanist või ta käepikendustest tulenev oht on kasvanud pärast araabia kevadet ja ameerikameelsete režiimide kukutamist (Egiptus) või destabiliseerumist (Bahrein)?

Kui Egiptuse valitsuse kiire flirt islamismiga sai otsa 2013. aastal, viisid Vennaskonna režiimi kukutajad riigi kiiresti tagasi muude huvide suunas, pealmiselt siseturvalisus. Kuigi riigipöörde tõttu hukkus kuni 2500 inimest, oli tulevane president ‘Abd al-Fattāḥ Khalīl as-Sīsī (2014-...) populaarne ning pööras rohkem tähelepanu murede suunas, mis koondaksid tema võimu, nagu terrorism ja kuritegelikkus, jätkates 30 aastat kestvat poliitikat Iisraeli suhtes.⁹² Riigid, mida araabia kevad vapustas, nagu Bahrein, on oma endise korra taaskehtestanud.⁹³

31% vastajatest pigem nõustusid või nõustusid väga. 27% pigem ei nõustunud või ei nõustunud üldse. Vastajaid oli 29.

Vastajate vähene arv viitab küsimuse keerukusele ja eelteadmiste vajadusele. Suurim osa, 41% jäid erapooletuks. Ei saaks öelda, et vastajad tunneksid, et araabia kevadel oleks olnud eriline mõju Iraani võimekuse suurendamises, kuid selle aja jooksul ehk on tingitud muudest asjaoludest.

Joonis 6. *Kas Iraanist või ta käepikendustest tulenev oht on kasvanud pärast araabia kevadet ja ameerikameelsete režiimide kukutamist (Egiptus) või destabiliseerumist (Bahrein)?*

⁹² O. Perlov, „Abdel Fattah El-Sisi: a Chronicle of Foretold Failure?: Egyptians’ Discourse on the Social Networks“, Institute for National Security Studies, 2014.

⁹³ T. O’Neil, 2018.

7. Is Iran trying to produce nuclear weapons?

האם אירן מנסה לייצר נשק גרעיני?

Kas Iraan üritab toota tuumarelvi?

Iraani tuumaprogramm ulatub 1950-ndatesse, kuid selle sõjalist otstarvet pole kunagi suudetud tõestada. 1976. aastal pakkus Ühendriikide president müüa siis veel šahhi Iraanile tuumasaaduste ümbertöötlusjaama, millega oleks saanud eraldada plutooniumi ning mis oleks andud Iraanile võimaluse ehitada ise tuumapomm. Suured Ühendriikide ettevõtted olid siis huvitatud rajamast Iraani mitmeid tuumaelektrijaamu ning seda kavatsust toetasid isikud, kes 2003. aastal otsustasid Iraani toonasele pakkumisele vastamata jätta ning tahtsid viia sõda edasi Bagdadist Teherani. Kui Iraanile pakuti 1970-ndatel kõike, et pommi valmistada peale pommi enda, on nüüd Ühendriikide ja Iisraeli seisukohaks kujunenud, et Iraani ei saa usaldada isegi rahumeelse tuumaprogrammiga.⁹⁴ 2018. aasta aprillis ütles Iisraeli luureagentuuri juht, et ta on „sada protsenti kindel“, et Iraan üritab tuumarelva ehitada.⁹⁵ Samal seisukohal oli Iisraeli valitsus 2014. aastal⁹⁶ ning 1995. aastal arvas peaminister Rabin, et Iraanil kulub 10 kuni 15 aastat pommini.⁹⁷ 2020. aasta aprillis arvas Iisraeli Kaitsevägejuhataja, et järgmiseks aastaks võib Iraanil pomm olla, kuna radioaktiivset ainet oli neil piisavalt, vaja on ainult rafineerimist.⁹⁸ Kuigi Iraan on pidevalt eitanud soovi pommi järgi, oleks selle ehitamine Iraani jaoks lühiajaliselt kasulik. Nii oleks ta tasakaalus Iisraeliga, ning saaks enda mõju laiendada ning tagaks ka režiimi püsijäämist välisvaenlase suhtes.⁹⁹

92% vastajatest pigem nõustusid või nõustusid väga. 3% pigem ei nõustunud. Vastajaid oli 38.

---

⁹⁴ D. Linzer, „Past Arguments Don't Square With Current Iran Policy“, Nash Holdings, 27.03.2005. [Võrgumaterjal]. <https://www.washingtonpost.com/wp-dyn/articles/A3983-.2005Mar26.html>. [Kasutatud 18.05.2020].

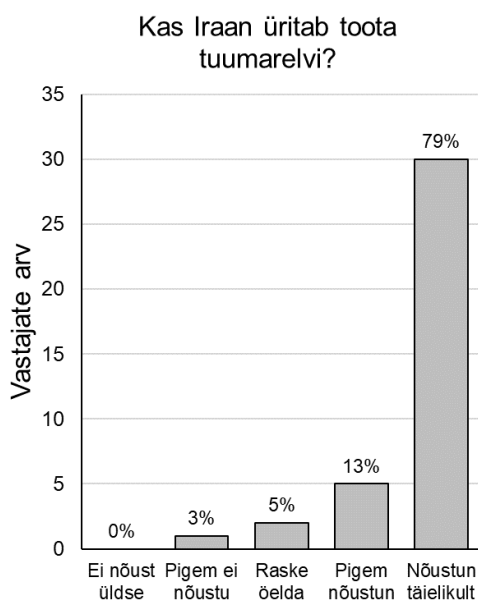
⁹⁵ E. Eilam, 2019, lk. 1-30.

⁹⁶ N. Sachs, „Israel and Iran's Role in the Middle East“, Brookings Institution, Washington, 2014.

⁹⁷ D.D. Kaye, 2011, lk. 19-54.

⁹⁸ Y. Bob, „The coming giant internal Israeli war over a nuclear Iran – A 2010 rematch“, Jpost Inc., 12.04.2020. [Võrgumaterjal]. <https://www.jpost.com/Israel-News/The-coming-giant-internal-Israeli-war-over-a-nuclear-Iran-A-2010-rematch-624452>. [Kasutatud 18.05.2020].

⁹⁹ D.D. Kaye, 2011, lk. 19-54.

Joonis 7. Kas Iraan üritab toota tuumarelvi?

Tervelt 79% vastajatest olid täiesti veendunud, et Iraan üritab tuumarelva ehitada. See käib kenasti koos Iisraeli valitsuse seisukohaga. Küsimus ei võimalda siiski vastata ajavahemikule, millal Iraan üritaks pommi valmis saada, Iisrael ise lükkab seda prognoosi ka pidevalt edasi.

8. Would Iran use nuclear weapons against Israel?

האם אירן תשתמש בנשק גרעיני נגד ישראל?

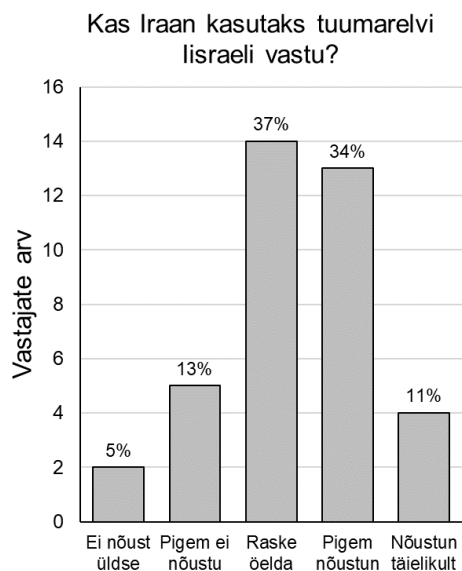
Kas Iraan kasutaks tuumarelvi Iisraeli vastu?

Kuna Iraan ei taha ega suudaks Iisraeli vallutada, ei ole põhjust arvata, et ta kasutaks tuumarelva Iisraeli vastu ründavas rollis. Pigem oleks tuumarelva omamise eesmärgiks heidutada Iisraeli või Ühendriike Iraani ründamast. Iisraeli pealmised mured on oma sõjalise tegevusvabaduse kaotamine ja et tuumatehnoloogia jõuaks Iisraelile vaenulike rühmituste kätte.¹⁰⁰ Pole ka alust arvata, et Iraani tuumavihmavarjuga oleks toetatud rühmitused nagu Hezbollah või Hamas kaetud, rääkimata nende relva kätte andmisest. Kuna Hezbollah on Iraani revolutsiooni laps, võib eeldada, et Iraan oleks valmis rohkem panustama nende kaitseks Iisraeli rünnaku puhul, kuid pole alust arvata, et see tähendaks tuumasõda Iisraeliga. Hezbollahit ega Hamasi ei saa pidada Iraani käepikendusteks, vaid on mõnevõrra rohkem iseseisvad tegelased, kel on sageli Iraaniga kattuvad huvid. On põhjust arvata, et Hezbollah tuleks appi Iraanile kui Iisrael viimast ründaks, kuid pärast 2006. aasta sõda pole tõendeid selle osas, et Iraan innustaks Hezbollahit Iisraeli ründama.

¹⁰⁰ A. Nader, 2013, lk. 20-24.

Lisaks on Iisrael teadlik Hezbollahi raketi arsenaliga võimekusest, mis sõltumata võimalikust Iraani tuumavihmavarjust mõjub heidutusena.¹⁰¹ Iisraeli valitsusel pole seisukohta Iraani tuumarünnaku tõenäosusest, vaid on seisukoht, et Iraanil ei tohi olla tuumarelvi.¹⁰²

45% vastajatest pigem nõustusid või nõustusid väga. 18% pigem ei nõustunud või ei nõustunud üldse. Vastajaid oli 38.

Vastajatel on mõõdukas hirm Iraani tuumarelva suhtes, kuid vaid 11% vastasid, et Iraan kindlasti kasutaks seda. Küsimus jätab lahtiseks aga, kuidas Iraan seda relva kasutaks ja mis tingimustes. Ei ole ette määratud, et Iraan oleks algataja ega ka, et Iisraeli vastu tähendaks Iisraeli pihta. Kui Iisrael alustaks sõda Iraani endaga, oleks tõenäosus suurem, et Iraan vastaks tuumarelvaga, kui sõjas Hezbollahi vastu.

Joonis 8. Kas Iraan kasutaks tuumarelvi Iisraeli vastu?

9. Would a pre-emptive strike against Iranian nuclear facilities make Israel more safe?

האם מכה מקדימה זו על מתקני הגרעין האיראניים תהפוך את ישראל לבטוחה יותר?

Kas ennetav rünnak Iraani tuumarajatiste vastu teeks Iisraeli turvalisemaks?

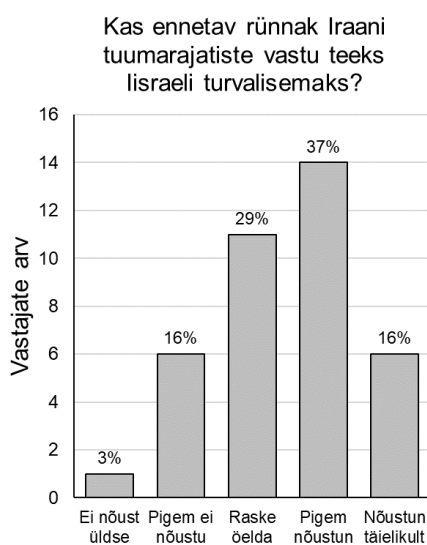
Iisraeli kaitseväljal on relvastust, mis suudaksid ulatuda Iraanini välja, kuid kas selline rünnak suudaks hävitada Iraani rajatisi, on pigem küsimärgi all, kuna paljud on maa-alused või puuritud mägedesse. Iisrael ähvardas Iraani rünnata 1997. aastal, kui Iraan rajas enda kaugmaaraketi programmi, kuid see jäi vaid sõnadeks.¹⁰³ Tänapäevaks on Iraan soetanud Venemaalt võrdlemisi moodsa S-300 õhutorjesüsteemi ning on ise aretanud kaugmaaraketisüsteemi, mis annaks võrdlemisi pika eelhoiatuse. Eeldusel, et selline rünnak oleks

¹⁰¹ A. Nader, 2013, lk. 25-30.

¹⁰² R. Ayyub, „Netanyahu: Israel will not allow Iran to achieve nuclear weapons“, 01.14.2020.

¹⁰³ G. Porter, „Israel’s Construction of Iran as an Existential Threat“, Journal of Palestine Studies, kd. 45, nr 1, 2015, lk. 43-62.

praktiline, on Iraanil võimekust valmis panna vastulöökk oma kaugmaarakettidega, mida eeldatavasti kasutatakse tsiviilelanikkonna vastu. Suur osa neist rakettidest suudaks Iisraeli arenenud raketitõrjesüsteem kinni püüda, nagu ta teeb Hamasi poolt Gazast lastud raketidega, kuid on ka võimalik, et kaitse koormatakse üle.¹⁰⁴ 2012. aastal oli 70% Iisraelis küsitutest vastu Iraani ründamisele, kui seda ei tehta koos Ühendriikidega.¹⁰⁵ Analüüsidesse pole kaasatud Hamasi ega Hezbollahi tegureid, mis võiks teha konflikti veelgi verisemaks. Netanyahu on teinud selgeks enda valmisoleku Iraani ennetavalt rünnata selleks, et vältida Yom Kippuri sõja kordumist, kus Iisrael valis mitte ennetavalt rünnata.¹⁰⁶

53% vastajatest pigem nõustusid või nõustusid väga. 18% pigem ei nõustunud või ei nõustunud üldse. Vastajaid oli 38.

Vastajad, kes arvasid, et Iraan kasutaks tuumarelvu Iisraeli vastu, andsid suurel määral samameelse vastuse kõnealusele küsimusele. Seetõttu saab järeldada, et need, kes tunnevad kõige suuremat ohtu Iraani rünnaku suhtes, toetaksid ka kõige enam ennetavalt Iraani rajatiste hävitamist.

Joonis 9. Kas ennetav rünnak Iraani tuumarajatiste vastu teeks Iisraeli turvalisemaks?

10. Are the Israeli Air Force's attacks on Syrian, Iranian or Hezbollah targets in Lebanon and Syria legitimate?

האם המתקפות של חיל האוויר הישראלי על מטרות בסוריה, באיראן, וכן על יעדים של חיזבאללה בלבנון ובסוריה הינן לגיטימיות?

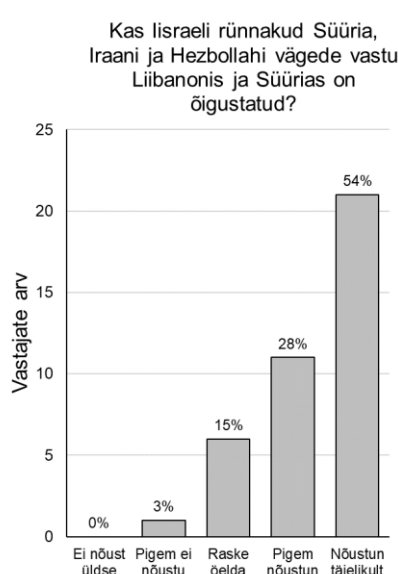
Kas Iisraeli rünnakud Süüria, Iraani ja Hezbollahi vägede vastu Liibanonis ja Süürias on õigustatud?

¹⁰⁴ E. Eilam, 2019, lk. 55-61.

¹⁰⁵ H. Sherwood, „Bibi has Iran in his sights“, The World Today, kd. 68, nr 7, 2012, lk. 41.

¹⁰⁶ P.M. Adviser, „PM and DM Netanyahu attends state memorial ceremony for the fallen of the 1973 Yom Kippur War“, Israel Ministry of Foreign Affairs, 10.10.2019. [Võrgumaterjal]. <https://mfa.gov.il/MFA/PressRoom/2019/Pages/PM-and-DM-Netanyahu-attends-state-memorial-ceremony-for-the-fallen-of-the-1973-Yom-Kippur-War-10-October-2019.aspx>. [Kasutatud 18.05.2020].

Iisrael on pommitanud Iraanist pärit relvastuse kolonne teel Süüriast Liibanoni üle saja korra 2012. ja 2017. aasta vahel. Toonane Iisraeli kaitseminister pidas vajalikuks peatada relvade smuugeldamist Hezbollahile, ning kaitseväge juhataja teavitas Iisraeli kavatsust jätkata operatsioonidega.¹⁰⁷ Iisraeli peaminister on meelel, et Iraani vägede viibimine Süürias ja Hezbollahi relvastamine on oht ja seetõttu legitiimne sihtmärk ükskõik, kus neid ka ei leiduks.¹⁰⁸

82% vastajatest pigem nõustusid või nõustusid väga. 3% pigem ei nõustunud. Vastajaid oli 39.

54% olid vägagi nõus, et Iisraelil on õigus ennast kaitsta ja seda ka ennetavalt. Kuna on raske eristada otstarvet ja kasutajat, on iga seade, mis võib piirata Iisraeli tegevusvabadust sobiv sihtmärk. Eriti on väärt hävitamist aga Hezbollahile ettenähtud saadetiised.

Joonis 10. Kas Iisraeli rünnakud Süüria, Iraani ja Hezbollahi vägede vastu Liibanonis ja Süürias on õigustatud?

11. Is the threat of Iran and it's proxies overplayed for political purposes in Israel?

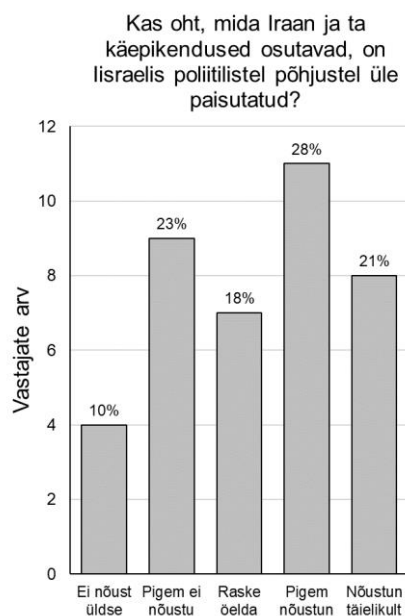
האם האיום האירני וכוחה של אירן מוצגים באופן מוגזם בישראל וזאת לטובת מטרות פוליטיות מקומיות?

Kas oht, mida Iraan ja ta käepikendused osutavad, on Iisraelis poliitilistel põhjustel üle paisutatud?

¹⁰⁷ E. Eilam, 2019, lk. 55-61.

¹⁰⁸ AFP, „Netanyahu hails Israel strikes against Syria to foil Iran 'killer drone attack‘“, Guardian News & Media Limited, 25.08.2019. [Võrgumaterjal]. <https://www.theguardian.com/world/2019/aug/25/netanyahu-hails-israel-strikes-against-syria-to-foil-iran-killer-drone-attack>. [Kasutatud 18.05.2020].

Alates 1990-ndate keskpaigast on Iisrael pööranud rohkem avalikku tähelepanu Iraanist pärineva ohu suhtes. Rabini valitsus üritas suunata Ühendriike võtma rangemat hoiakut Iraani vastu samaaegselt, kui Iraani ise kauges Palestiina küsimuses. On väidetud, et Iisraelil kui riigil on vaja olemuslikku vaenlast, olgu selleks mõni riik, ideoloogia või taktika. Iraan, Hezbollah, Hamas või fundamentalistlik islam sobivad kõik selleks vaenlaseks. Iisraeli valitsused on korduvalt väitnud, et Iraan saab kindlas ajavahemikus tuumarelva ehitatud ning aasta hiljem nihutanud ajavahemiku samuti aasta võrra edasi.¹⁰⁹ Praegune Iisraeli peaminister Netanyahu näeb end kui juudi kodumaa kaitsjana ja kirjeldab Iraani kui moodsa Hitlerina.^{110, 111}

49% vastajatest pigem nõustusid või nõustusid väga. 33% pigem ei nõustunud või ei nõustunud üldse. Vastajaid oli 39.

Tulemused on küllalt sarnased Iisraeli poliitmaastikule. Vastused, alates ei nõustu üldse, jaotusid 10%, 23%, 18%, 28% ja 21%, mis viitab toetusele või vastuseisule praegusele valitsusele.

Joonis 11. Kas oht, mida Iraan ja ta käepikendused osutavad, on Iisraelis poliitilistel põhjustel üle paisutatud?

12. Did American withdrawal from the Iran Nuclear deal make Israel more secure?

האם נסיגתה של ארה"ב מעסקת הגרעין האירני פועלת לטובת חיזוקו של הביטחון הלאומי הישראלי?

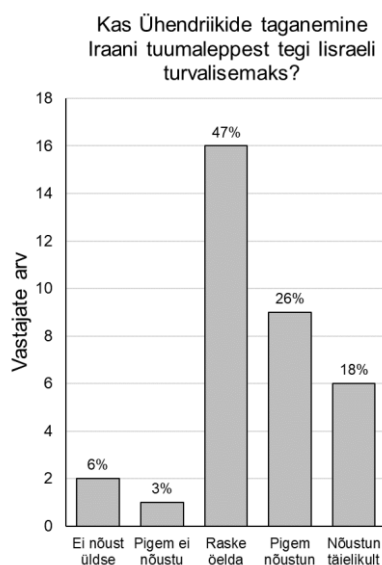
Kas Ühendriikide taganemine Iraani tuumaleppes tegi Iisraeli turvalisemaks?

¹⁰⁹ T. Parsi, 2007, lk. 157-171.

¹¹⁰ M. Wilner, 2015.

¹¹¹ H. Sherwood, 2012.

Iisraeli ja uue Ühendriikide valitsuse meelest oli tuumaleppel arvukaid puudujäärke. Iisraeli peamine etteheide oli, et ta oli tähtajaline, mis tähendas, et kui leping aegub oleks Iraan saanud enda programmiga jätkata seal, kus nad pooleli jäid. Ühendriikide mure oli aga, et see ei piiranud kuidagi Iraani muid häguseid tegevusi, nagu Hezbollahi rahastamist, Süüria kodusõjas president Assadi toetamist või Jeemenis houthidede relvastamist ega adresseerinud kuidagi Iraani teist suurt relvastusprojekti, kaugmaarakettide tootmist ja katsetamist. Mõlemad, nii Iisrael kui Ühendriikide uus valitsus, nägid sanktsioonide tühistamist kui halvale käitumisele vastu tulemist präänikuga.^{112, 113}

44% vastajatest pigem nõustusid või nõustusid väga. 9% pigem ei nõustunud või ei nõustunud üldse. Vastajaid oli 34.

Nagu eelnevi küsimus, võivad sellegi küsimuse vastused viidata vastajate Netanyahu-meelsusele. Suurim osa, 47 % on äraootava hoiakuga.

Joonis 12. Kas Ühendriikide taganemine Iraani tuumaleppes teigi Iisraeli turvalisemaks?

¹¹² M. Koplow, „How To Evaluate Trump’s Withdrawal From the Iran Deal“, Israeli Policy Forum, New York, 2018.

¹¹³ E. Landau & E. Asculai, „The JCPOA, Three Years On“, Institute for National Security Studies, 2019.

7b KOOSTATUD KÜSITLUSE VASTUSTE KOKKUVÕTE

Küsimuste vastustest tuleb välja, et militaarsetes küsimustes tunnevad vastajad, et Iraanist tulenev oht on olemas ning ollakse küllalt veendunud, et Iisrael ei saa lasta ega laseks olukorral minna nii kaugele, et Iraan valmistaks tuumapommi. Lisaks tuleb välja arusaam, et Iisrael võib ja peab ennast kaitsma, ka siis, kui tegemist on lihtsalt ennetava rünnakuga, ning toetavad oma riigi otsuseid läbiviidud operatsioonide suhtes.

Diplomaatiliste küsimuste vastusest saab järeldada, et kuigi arvatakse, et Iraani valitsus on ründav, siis iraanlased ise tunduvad vähem ning oleks võimalus leida viis läbikäimiseks. Jätkuvalt arvestatav juudi kogukond Iraanis ning arvukas Iraani juutide kogukond Iisraelis võib olla põhjuseks miks iisraellastel on vähem apaatiat kui muidu võiks oodata.

Poliitiliselt tuleb jällegi välja, et tuumaleppe tühistamine ja valitsuse mustad stsenaariumid on kas propaganda või teave ning jääb mulje, et pigem küsimus, et kas usud või mitte. Võimalik et soovitakse näha tugevamat sekkumist Ühendriikide poolt, tugevdades nii tema seotust Iisraeliga ning hoides nõnda Iisraeli edu alustala kindlana.

KOKKUVÕTE

Bakalaureusetöö eesmärgiks oli vastata uurimusküsimusele, millised on olnud Iisraeli ja Iraani omavahelised suhted eri ajaloolistes staadiumites ning kuidas suhestub nendega praegu Iisraeli avalikkus. Esimene pool on oluline, sest üksnes ajaloolise tausta mõistmisel saab analüüsida ja hinnata riikide seisukohti. Avaliku arvamuse hindamiseks kasutas töö autori koostatud küsitlust, mis kasutas 12 küsimust, et uurida vastajate meelsust omavaheliste suhete aspektide, Iraanist tuleneva ohu ja iraanlaste mõtteviisi hindamiseks. Vastuseid analüüsiti järgnevalt: esiteks andis autor ülevaate küsimuse taustast ehk ajaloost ja poliitikast, mis annab konteksti, millist aspekti küsimuses lahatakse; teiseks anti ülevaade vastustest; kolmandaks esitas autor oma järeldused, mida saab vastustest tõlgendada. Sealhulgas tuleb arvesse võtta, et tegu oli suletud küsimustega uuringuga ehk vastajatel oli üksnes küsimuses esitatud teave, ent kuna teadmiste või arvamuse puudumise korral oli võimalik küsimusele vastamata jätta ning tegu on eelduslikult teemaga, mis läheb Iisraeli ühiskonnale korda, mida tõestab asjaolu, et vaid üksikutes küsimustes oli vastajate hulk märkimisväärselt väiksem, on lisaselgitused vajalikud vastuste analüüsiks, kuid mitte uuringu läbiviimiseks.

Lisaks selgusid Iisraeli ja Iraani omavaheliste suhete aspektid, mida nii suurel määral ei teata või millest selget arvamust ei omata. Esiteks see, kuidas tajutakse Iraanist tulenevat ohtu pärast seda, kui araabia kevade käigus kukutati või destabiliseeriti ameerikameelseid režiime Lähis-Idas, nagu Egiptus ja Bahrein. Sellele küsimusele jättis vastamata 10 inimest, mis oli suurim vastamata jätmine töös. Teiseks küsimus, kas Ühendriikide taganemine Iraani tuumaleppest tegi Iisraeli turvalisemaks, millele jättis vastamata 5 inimest ning 47% vastanutest ei omanud kindlat pooldavat või eitavat arvamust. Kõige üksmeelsemast vastusest, kuivõrd Iraan ehitab tuumarelva, saab järeldada, et see küsimus on Iisraeli meedias pidevalt kajastatud ja et ohu tunne selle võimalike tagajärgede suhtes on suur, nii arvuliselt kui emotsionaalselt. Vastustest iisraellaste tunnete osas iraanlaste kui rahva suhtes viitab sellele, et mõlema riigi juhid üritavad oma poliitiliste kavatsuste täideviimiseks teadlikult vihavaenu ülal hoida ning kui eraldada iraanlane Iraanist, ollakse tunduvalt avatumad läbikäimise osas. Ei ole miski, mis takistaks iraanlasel iisraellasega suhtlemast, eriti võttes arvesse, et on inimesi, kes on mõlemat.

Ajaloolises ülevaates selgus, kuidas pärast Iraani järsku suunamuutust 1979. aasta revolutsioonis, muutus Lähis-Ida kahepooluslik tasakaal ühepooluseliseks, mille keskseks jäi Iisrael. Tolleks hetkeks olid enamused ta naabritest leppinud tõsiasjaga, et sõjalise võimuga ei oleks olnud võimalik riiki jõuga lahti kangutada ning hakkasid järk-järgult suhteid normaliseerima, eesotsas Iisraeli senini ohtlikuma vastase Egiptusega. Kui kaks suurimat alles jäänud ohtu olid omavahel sõjas, polnud Iisraeli välised julgeolekuküsimused enam esmatähtsad ning lakkas vajadus piirkonda tasakaalustava jõu järgi ning piisas vaid suurest sponsorist, Ameerika Ühendriikidest.

Kui džinn täidaks ühe Iraani soovi, siis see poleks Iisraeli häving ja poleks ka, et neil oleks tuumapomm. Iraan tahab normaliseerida suhteid Ühendriikidega ning on üritanud seda ka korduvalt teha. Ühendriikidel on poliitiliselt sarnaste ja veel rõhuvamate režiimidega suurepärased suhted, näiteks Saudi Araabiaga või Pakistaniga, kelle puhul Ühendriigid on korduvalt silma kinni pigistanud kui terroriste rahastavad. Iraan on uhke riik, sõltumata võimukandjast, kes põhjendatult leiab, et neil peab olema sõnaõigus neid puudutavais asjades ning arusaadavalt tegutseb oma huvide kaitseks ka siis, kui neid laua taha pole kutsutud. Tuumapomm pole mitte eesmärk ise, vaid tööriist.

Esmasest võimalusest pärast sõda Iraagi vastu rahvusvahelisse kogukonda taas sulandada jäeti Iraan ilma, kui neid Madriidi ei kutsutud Palestiina küsimust arutama. Ühendriikide poolt toetatud ja Iraani vastu moodustatud Lahe Koostöö Nõukogu ei parandanud olukorda, ja kui Iisrael vastas Iraani retoorikale, sai Iraan oma tänaseni säilinud jume. Katsed suhteid Ühendriikidega lepitada, nagu enne Afganistani sõda või kapitulatsioon otse pärast Iraagi sõda, olid siirad katsed olla koostööaldis partner ja aidata eesmärgile kaasa olukorras, kus Ühendriikidel puudus kohalik taju, mis realselt Iraanil oli. Tuumalepe erines eelnevatest läbirääkimistest, sest ta kandis lõpuks vilja, kuid sellele järgnev tühistamine tuletas taas meelde, et on olemas tegurid, mis ei luba näha Iraani Ühendriikide koostööpartnerina.

Iisrael teab, et kui Iraan saaks enda täieliku potentsiaali teostada, oleks ta Ühendriikide jaoks kordades huvitavam ja mõjukam paariline, kui Iisrael suudaks kunagi olla. Iisraeli olemasolu küsimus on telg, mille ümber Lähis-Ida on viimased seitsekümmend aastat pöörelnud ja teinud Iisraeli oluliseks ning see olulisus ongi Iisraeli edu alustalaks. Avang

Iraaniga ohustaks seda erilist sidet, mis Iisraeli ja Ühendriikide vahel on, ning tähelepanu keskseks jäämiseks on Iisrael praegusel hetkel nõus laskma Iraanil kannatada.

Töös selgus, et oht, mis Iraanist tuleneb, ei ole sõjaline, vähemalt mitte klassikalise sõja oht, sest on raske ette kujutada stsenaariumit, kus Iisrael kaotaks lahinguväljal nii et see ohustades oma püsijäämist. Hübridsõda ja ebasümmeetriline sõda nagu Hezbollah on pidanud jääb siiski pikaajaliseks ohuks. Samuti ei ole põhjust ka arvata, et kui Iraan saaks valmis tuumarelva, kasutaksid nad seda, teades, et see viib kiire ja valusa vastulöögini ja isegi mitte ajatollad ei taha nii kiiresti paradiisi. Iraan tahab, et teda võetakse kui võrdset ja kui Iraan ja Ühendriigid näevad silmast silma, pole enam Iisrael oluline ja seda kardab Iisrael kõige enam.

KASUTATUD KIRJANDUS

- ADL/ Global 100 (2020). *ADL/ Global 100*. (Anti-Defamation League) Kasutamise kuupäev: 05.08.2020, allikas <https://global100.adl.org/did-you-know>
- AFP. (25.08.2019. a.). *Netanyahu hails Israel strikes against Syria to foil Iran 'killer drone attack'*. (Guardian News & Media Limited) Kasutamise kuupäev: 18.05.2020, allikas <https://www.theguardian.com/world/2019/aug/25/netanyahu-hails-israel-strikes-against-syria-to-foil-iran-killer-drone-attack>
- Ahren, R. (04.12.2017). *Experts dismiss poll hailed by PM showing 30% of Iranians want Israel ties*. (Times of Israel) Kasutamise kuupäev: 18.05.2020, allikas <https://www.timesofisrael.com/experts-dismiss-poll-hailed-by-pm-showing-30-of-iranians-want-israel-ties/>
- Al-Jazeera. (18.02.2018. a.). *Al Jazeera*. (Al Jazeera) Kasutamise kuupäev: 14.05.2020, allikas <https://www.aljazeera.com/news/2018/02/netanyahu-iran-greatest-threat-world-180218101350631.html>
- Alterman, O. (2016). CPOA Provisions for Access to Suspect Sites: The IAEA, Iran, and P5 1 Risks. rmt: *Arms Control and Strategic Stability in the Middle East and Europe* (lk 21-32). Institute for National Security Studies.
- Amirpur, K. (2012). Iran's Policy towards Jewish Iranians and the State of Israel. Is the Present Iranian State Islamofascist? *Die Welt Des Islams*, 52(3/4), 370-399.
- Ayyub, R. (2020). *Netanyahu: Israel will not allow Iran to achieve nuclear weapons*. 14: 01.
- Benjamin, M. (2018). rmt: *Inside Iran: The Real History and Politics of the Islamic Republic of Iran*. New York: OR Books.
- Bob, Y. (12.04.2020). *The coming giant internal Israeli war over a nuclear Iran – A 2010 rematch*. (Jpost Inc.) Kasutamise kuupäev: 18.05.2020, allikas <https://www.jpost.com/Israel-News/The-coming-giant-internal-Israeli-war-over-a-nuclear-Iran-A-2010-rematch-624452>
- Cohen, A., & Blazakis, J. (03.02.2020. a.). *The Trump-Netanyahu Alliance Is Endangering Americans and Israelis*. (Foreign Policy) Kasutamise kuupäev: 18.05.2020, allikas <https://foreignpolicy.com/2020/02/03/trump-netanyahu-alliance-peace-plan-dangerous-americans-israelis/>
- Drake, L. (1996). A Netanyahu Primer. *Journal of Palestine Studies*, 26(1), 58-69.

- Eilam, E. (2019). *rmt: Containment in the Middle East*. University of Nebraska Press.
- Fallows, J. (13.08 2015. a.). *What If Barack and Bibi Are Both Right?* (Emerson Collective) Kasutamise kuupäev: 18.05.2020, allikas <https://www.theatlantic.com/international/archive/2015/08/israel-opposition-iran-deal/401129/>
- Fallows, J. (03.03 2016. a.). *The Central Question: Is It 1938?* *The Atlantic*.
- Farhang, M. (1989). The Iran-Israel Connection. *Arab Studies Quarterly*, 11(1), 85-98.
- Fürtig, H. (2013). *Iran and the Arab Spring: Between Expectations and Disillusion*. German Institute for Global and Area Studies.
- Haghighi, A. & Tahmasebi V. (2006). The "Velvet Revolution" of Iranian Puritan Hardliners: Mahmoud Ahmadinejad's Rise to Power. *International Journal*, 61(4), 959-970.
- Haji-Yousefi, A. (2003). Foreign policy of the Islamic Republic of Iran towards Israel. *Strategic Studies*, 23(1), 55-75.
- Haltiwanger, J. (14.01.2020). *Iran Nuclear Deal Explained*. (Insider inc.) Kasutamise kuupäev: 18.20.2020. a., allikas <https://www.businessinsider.com/iran-nuclear-deal-explained>
- Heller, M. &. (2012). Global and Regional Implications. *rmt: One Year of the Arab Spring* (lk 75-78). Institute for National Security Studies.
- Inbar, E. (2013). *Security Implications of the "Arab Spring."*. International Institute for Counter-Terrorism.
- Itzhakov, D. (2018). *Iran and Bahrain: Ancient Ambitions, New Tactics*. Begin-Sadat Center for Strategic Studies. Retrieved.
- Javedanfar, M., & Melman, Y. (2009). *The Nuclear Sphinx of Tehran*. New York: Carroll and Graf Publishers.
- Kagan, F. j. (2012). *Iranian influence: In the Levant, Egypt, Iraq and Afghanistan*. American Enterprise Institute.
- Kam, E. (2012). Iran and the Turmoil in the Arab World. *rmt: One Year of the Arab Spring* (lk 43-46). Institute for National Security Studies.
- Kam, E. (2015). *The Demand for Iranian Recognition of Israel*. Institute for National Security Studies. Retrieved.

- Kaye, D. N. (2011). rmt: *Israel and Iran: A Dangerous Rivalry*. Santa Monica, CA: RAND Corporation.
- Koplow, M. (2018). *How To Evaluate Trump's Withdrawal From the Iran Deal*. New York: Israeli Policy Forum.
- Landau, E. & Asculai E. (2019). *The JCPOA, Three Years On*. Institute for National Security Studies.
- Levitt, M. (2016). Iranian and Hezbollah Operations in South America: Then and Now. *PRISM*, 5(4), 118-133.
- Linzer, D. (27. 3 2005. a.). *Past Arguments Don't Square With Current Iran Policy*. (Nash Holdings) Kasutamise kuupäev: 18.05.2020, allikas <https://www.washingtonpost.com/wp-dyn/articles/A3983-2005Mar26.html>
- Lynch, C. (08.02.2020). *Despite U.S. Sanctions, Iran Expands Its Nuclear Stockpile*. (FP Group) Kasutamise kuupäev: 18.05.2020, allikas <https://foreignpolicy.com/2020/05/08/iran-advances-nuclear-program-withdrawal-jcpoa/>
- Menashri, D. & Parsi, T. (2012). Israeli relations with Iran. rmt: *Encyclopædia Iranica* (lk 213-223).
- Milani, M. (1994). Iran's Post-Cold War Policy in the Persian Gulf. *International Journal*, 49(2), 328-354.
- Moreen, V. (2013). The Jews in Iran. rmt: b. J. Abdelwahab Meddeb and Benjamin Stora, *A History of Jewish-Muslim Relations: From the Origins to the Present Day* (lk 239-247). Princeton: Princeton University Press.
- Morris, B. (1996). Israel's Elections and Their Implications. *Journal of Palestine Studies*, 26(1), 70-81.
- Mölder, H. (2014). Iraagi 2003. aasta operatsioon, selle tagamaad ja mõju rahvusvahelisele süsteemile ning Iraagi riikluse arengule. *ENDC Proceedings*(18), 40-70.
- Nader, A. (2013). rmt: *Nuclear Iran and Israel*. RAND Corporation.
- Obama, B. (2018). Quitting the Iran Nuclear Deal: 'A Serious Mistake'. *Arms Control Today*, 48(5), 36.
- O'Neil, T. (10.05 2018. a.). *Bahrain Sides With Israel Against Iran*. (PJ Media) Kasutamise kuupäev: 18.05.2020, allikas <https://pjmedia.com/news-and-politics/tyler-o->

neil/2018/05/10/bahrain-diplomat-just-said-israel-has-a-right-to-defend-itself-against-iran-n57850

- O'Regan, M. (2010). In the Shadow of War: Irish Press Frames and Political Discourses on the Israeli-Hezbollah War. *Irish Studies in International Affairs*(21), 161-178.
- Palkki, D. &. (2011). Saddam, Israel, and the Bomb: Nuclear Alarmism Justified? *International Security*, 36(1), 133-166.
- Parsi, T. (2007). rmt: *Treacherous Alliance: The Secret Dealings of Israel, Iran, and the United States*. Yale University Press.
- Partowi, P. (10.05.2020). Iranian opinion of Israel. Tabriz.
- Perlov, O. (2014). *Abdel Fattah El-Sisi: a Chronicle of Foretold Failure?: Egyptians' Discourse on the Social Networks*. Institute for National Security Studies.
- Pletka, D. (2017). *Tehran Stands Atop the Syria-Iran Alliance*.
- Ploom, I., Sazonov V. & Veebel, V. (2019). Russia's pursuit of power in the Middle East. *Sõjateadlane*, 13(1), 11-45.
- Pollack, K. (2017). *Iran in Iraq*. Atlantic Council.
- Porter, G. (2015). Israel's Construction of Iran as an Existential Threat. *Journal of Palestine Studies*, 45(1), 43-62.
- Prime Minister's Media (10. 10 2019. a.). *PM and DM Netanyahu attends state memorial ceremony for the fallen of the 1973 Yom Kippur War*. (Israel Ministry of Foreign Affairs) Kasutamise kuupäev: 18.05.2020, allikas <https://mfa.gov.il/MFA/PressRoom/2019/Pages/PM-and-DM-Netanyahu-attends-state-memorial-ceremony-for-the-fallen-of-the-1973-Yom-Kippur-War-10-October-2019.aspx>
- Rais, F. (2004). Syria under Bashar al Assad: A profile of power. *Strategic Studies*, 24(3), 144-168.
- Rashid, A. (1999). The Taliban: Exporting Extremism. *Foreign Affairs*, 78(6), 22-35.
- Razoux P. & Elliott, N. (2015). The Iran-Contra Affair. rmt: *The Iran-Iraq War* (lk 279-387). Cambridge: Harvard University Press.
- Sachs, N. (2014). *Israel and Iran's Role in the Middle East*. Washington: Brookings Institution.
- Sadjadpour, K. j. (2010). *Is a regional strategy viable in Afghanistan?* Carnegie Moscow Center.

- Segev, S. (1988). rmt: *The Iranian Triangle: The Untold Story of Israel's Role in the Iran-Contra Affairs* (lk 97, 195). New York: Free Press.
- Sherwood, H. (2012). Bibi has Iran in his sights. *The World Today*, 68(7), 41.
- Shlaim, A. (2011). rmt: *The Iron Wall* (lk 165). New York: W. W. Norton & Company.
- Singh, M. (2019). *Syria study Group: Why Syria matters*. US Institute of Peace.
- Solingen, E. (2007). Iraq. rmt: *Nuclear Logics: Contrasting Paths in East Asia and the Middle East* (lk 143-163). Princeton: Princeton University Press.
- Sternfeld, L. (2014). Jewish-Iranian Identities in the Pahlavi Era. *International Journal of Middle East Studies*, 46(3), 602-605.
- Zaborowski, M. (2008). *Bush's legacy and America's next foreign policy*. European Union Institute for Security Studies.
- UNHCR, U. f. (2020). *USA for UNHCR*. (USA for UNHCR) Kasutamise kuupäev: 15.05.2020, allikas <https://www.unrefugees.org/emergencies/syria/>
- Vatanka, A. (2017). *Iran's Bottom Line in Afghanistan*. Atlantic Council.
- Waxman, D. (2009). From Jerusalem to Baghdad? Israel and the War in Iraq. *International Studies Perspectives*, 10(1), 1-17.
- Wilner, M. (5. 3 2015. a.). *The Jerusalem Post*. (Jerusalem Post) Kasutamise kuupäev: 18.05.2020, allikas <https://www.jpost.com/Middle-East/Zarif-says-Iran-an-historic-haven-of-the-Jewish-people-393086>
- World-Nuclear-Association. (November 2019. a.). *World Nuclear Assosiation*. (World Nuclear Association) Kasutamise kuupäev: 09.05.2020, allikas <https://www.world-nuclear.org/information-library/country-profiles/countries-g-n/iran.aspx>

SUMMARY

The batchelor's thesis asks the question whether Iran is a genuine threat to Israel, and if so, in what manner does this threat manifest itself in, and how in turn this threat manifests itself in the Israeli psyche. By putting the issues both countries have into a historical narrative, the decisions made by both countries are contextualised and explained, and put into the framework of their relationships towards the United States. Based on this history, a web-based questionnaire was conducted to investigate the opinions of Israelis regarding issues connectected to Iran.

The answers to the questionnaire showed that Israelis are well opinionated when it comes to most things related to security. Iran is perceived as a threat, and to combat this threat, Israel both has the right and should use this right to prevent or forestall any attempt by Iran that might inhibit Israel's freedom of action, be it acquiring a nuclear weapons capacity or arming anti-Israeli terrorist groups. The answers also revealed that in general Israelis feel that Iranians do not have any particular resentment toward them as a people, and that the Iranian government is a firebrand not representative of the actual mood of the general populace. Politically, the respondents are divided, much like the Israeli electorate, and whether American withdrawal from the Iran nuclear deal was a good or bad thing is more of a political than a security question.

From *de facto* allies to *de facto* at war, this study argues that the relationship between Israel and Iran has since the Iranian revolution in 1979 has not been a relationship with the other, but against it, for the purpose of currying favour with the United States. In this game, both sides are vying to show their necessity and usefulness for the United States, whilst showing the other's weakness or incompatibility.

Since the dimming of Iran's revolutionary fervour after its war with Iraq and the death of the Islamic Republic's founder, Ayatollah Khomeini, Iran's aim has been to regain its position as a respectable regional power. Iran has on numerous occasions shown interest in being part of the international community and co-operating with the United States, only to remain uninvited, ignored or discarded. In order to protect its interests, Iran has turned to being the spoiler in the Middle East.

Israel, with its numerous hostile neighbours, has until recently at least, been dependent on being in the grace of America. This was a logical partnership during the Cold War, as most of the Arab republics were Soviet aligned. After 1991 and the collapse of the eastern bloc,

a new threat was needed which Israel could help the United States fight against. Islamic fundamentalism fit the bill and Iranian anti-Zionist rhetoric was the low hanging fruit.

Since Israel knows that any reconciliation between the United States and Iran could lead to further openings, Israel itself has been acting as a spoiler regarding such a move. Iran, being a larger country with a great economic potential and with its young and educated population would be a more interesting partner than Israel, which has been a constant headache for the United States. Israel needs Iran to be bad, so that Israel can be the fulcrum of the United States' view of the Middle East.

Iran is a proud country, and though its primary goals are rational, the ending of sanctions, respect of opinion and a role worthy of its size, it will not sacrifice its dignity to normalise relations with the United States. Its nuclear weapons programme was and still is a way to force the United States to talk to Iran.

The threat to Israel from Iran is not a military one, it is hard to conceive a scenario where Israel is defeated on the battlefield. Nor is it probable that Iran would use its nuclear weapons, if they get to that, as even the Ayatollahs are not that keen to get to Paradise. What Iran wants is to normalise relations and see eye to eye with the United States, and if that happens, Israel will lose its relevance.

LIHTLITSENTS

Lihlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Jaagup Lepland,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose bakalaureusetöö „Iraani oht Iisraelile“, mille juhendaja on Vladimir Sazonov,
  - 1.1. reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Jaagup Lepland

20. mai 2020